

**Læsø
Museum
2011**

**Museumsforeningen
for Læsø**

Udgivelse, redaktion og tilrettelæggelse:

Museumsforeningen for Læsø

og Læsø Museum

© 2012

Grafisk tilrettelæggelse: Indtryk

ISBN 978-87-88683-45-5

ISSN 1903-8372

Forside: Bangsbogård med øens ældste fyrretræ.

Foto: Læsø Museum

Bagside: Ukendte personer på taget af Bangsbogård.

Ca. 1925. Foto: Læsø Museum

Indhold

Læsø Museum 2011	4
<i>Jon Voss</i>	
Museumsforeningen for Læsø 2011	8
<i>Preben Mikkelsen</i>	
Lars Hess Bing, birkedommer på Læsø	12
<i>Frede Bak</i>	
Træk af Læsø private realskoles historie	20
<i>Børge Rasmussen</i>	
Tang på Læsø	35
<i>Kurt Dahl</i>	
Erindringer fra Bangsbo og Klitten	38
<i>Sven Aage Meyer</i>	
Læsøs skovhistorie – en oversigt	49
<i>Jon Voss</i>	
Læsø-litteratur 2011	54
<i>Kay Johannsen</i>	
Museumsforeningen for Læsø 2011	58
Læsø Museum 2011 samt åbningstider på Læsø Museum 2012	59

Læsø Museum 2011

2011 har været et travlt og særdeles spændende år for Læsø Museum.

Ved siden af de årligt tilbagevendende sysler har museet gjort nogle vigtige skridt hen imod etableringen af et nyt museumshus i Birch Nielsens ejendom i Byrum, der skal huse samlingen fra Søfarts- og Fiskerimuseet, Lokalhistorisk Arkiv, museets magasin og administration, og sidst, men ikke mindst, museets kunstsamling, der også i år takket være gavmilde fonde er blevet forøget med flere væsentlige værker. I det nye museumshus vil der også blive plads til de for et museum så vigtige løbende særudstillinger, som vi hidtil ikke har haft mulighed for at etablere.

Derudover har museet gennemført nye formidlingsaktiviteter, eksempelvis opbygningen af en ny udstilling i Sølvrummet på Museumsgården, ligesom der er påbegyndt nye, spændende forskningsaktiviteter.

Også i år har vi haft mange gode oplevelser med museets gæster, og vi kan glæde os over et fint samarbejde med Museumsforeningen, laugene, Læsø Kommune og mange andre lokale og udenøsk aktører.

Det bliver desværre dyrere og dyrere at drive et lille statsanerkendt museum med mange forpligtelser, vidtstrakte besiddelser og et stort aktivitetsniveau i disse kriseår, og når stagnerende tilskud og et fald i besøgstallet så også gør sig gældende, udmønter det sig i røde tal på bundlinjen.

Der er dog vedtaget en række indgreb, der kan forbedre museets økonomi på både kort og længere sigt, ligesom der ikke er tvivl om, at de kommende strukturændringer sammen med de øgede muligheder for at tiltrække et større og bredere publikum og opnå eksterne midler til de løbende formidlingsaktiviteter i det nye museumshus fremover vil kunne blive en stor gevinst for museet. Og mon ikke et aktivt og attraktivt, centralt placeret museum med et højt kvalitetsniveau og en stærk forankring i lokalsamfundet også vil blive en stor gevinst for Læsø som helhed!

Museets arbejde – indadtil

Indsamling, registrering, bevaring og forskning

Museet har i årets løb modtaget adskillige interessante genstande, fotografier og dokumenter, henholdsvis i form af donationer og i forbindelse med aktiv og passiv indsamling. Det er igen i år lykkedes at erhverve flere væsentlige kunstværker med økonomisk støtte fra fonde, nemlig P. C. Skovgaards "På vej hjem fra marken" (1847) og den betydelige svenske maler Erik Dietmans "Vacances á Læsø" (ca. 1985) der begge blev finansieret af Ny Carlsbergfondet, samt Laurits Tuxens "Læssøepige" (årstal ukendt), der blev erhvervet med hjælp fra Augustinus Fonden.

"Vacances à Læsø" af Erik Dietman

"Læssøepige" af Laurits Tuxen

"På vej hjem fra marken" af P. C. Skovgaard

Der arbejdes løbende med sortering, vurdering og registrering af en stor mængde genstande og arkivalier, der er tilgået museet i de seneste år. De mange frivillige fra museumsforeningen yder en meget stor indsats i de indledende faser, eksempelvis gennem identifikation af arkivalier og af motiver på de mange fotografier, museet har modtaget i de seneste år. Museets personale forestår også en løbende redigering og kvalitetssikring af de mange registreringer i Regin, således at alle disse kan lægges ud på Museernes Samlinger og, når relevant, Kunstindeks Danmark, i løbet af de næste par år.

Hvad angår bevaring, var Bevaringscenter Nordjylland i efteråret på besøg på øen, blandt andet med henblik på en vurdering af dragtsamlingens tilstand. Dragtsamlingen havde det i store træk fint, og museet valgte at bruge en del af de afsatte ressourcer til at få konserveret modellen af fyrskipet *Trindelen* og det ovennævnte maleri af Erik Dietman, der byder på særlige udfordringer, idet det er malet på jernplade. Derudover er de gamle olmerdugdyner fra Museumsgården sendt til konservering hos BCN. Endelig

*Indleveret arkivalie.
Regnskabsbog fra
1820'erne.*

vil BCN's karetmager foretage en bevaringsmæssig vurdering af den gamle postvogn fra Læsø, der for tiden befinder sig på Bangsbo Museum.

For forskningens vedkommende er det lykkedes Fiskeripuljen at skaffe midler fra Kulturarvsstyrelsens rådighedssum til et forskningsprojekt vedrørende tunfiskeriet i de danske farvande fra 1930-1960. Samarbejdsparterne bag projektet er Læsø Museum, Fiskeri- og Søfartsmuseet i Esbjerg, Odsherreds Kulturhistoriske Museum samt Nordjyllands Kystmuseer. Læsø Museum vil i denne forbindelse foretage en

undersøgelse af tunfiskeriet fra Læsø, baseret på dels skriftlige kilder, dels interviews med de fiskere, der har deltaget i tunfiskeriet. Forskningsprojektet vil blandt andet udmønte sig i en vandredstilling om emnet.

Museets undersøgelse af forsvarsanlægget ved Stordal på Læsøs nordkyst har foreløbig udmøntet sig i en aftale med Vendsyssels Historiske Museum (der har det arkæologiske ansvar for Læsø) om at ansøge Kulturarvsstyrelsen om lov til at foretage en mindre arkæologisk undersøgelse af området. De fornødne midler dertil forventes indhentet gennem fælles fondsansøgninger.

Museets arbejde – udadtil

Formidling

Det samlede besøgstal på Museumsgården og Søfarts- og Fiskerimuseet faldt ærgerligt nok i 2011 med lidt over 10% i forhold til 2010, fra i alt ca. 20.000 besøgende til 17.275 besøgende. Som sædvanlig udgør besøgstallet på Museumsgården ca. 2/3 af det samlede besøgstal, i år 11.682 gæster. Derudover besøges Hedvigs Hus og ELLEN af et ikke nøjagtigt opgjort antal mennesker i løbet af sæsonen, dels i forbindelse med arrangementer og dels på dagene med åbent hus.

I alt blev der afholdt 55 museumsarrangementer i 2011, eksklusive bestilte rundvisninger.

Ud over de faste rundvisninger har der også i 2011 været afholdt en række rundvisninger for såvel voksen-grupper som lejrskoler. Sidstnævnte kom der grundet folkeskolernes anstrengte økonomi synligt færre af.

I 2011 blev der atter afholdt ”knipledag” på Museumsgården, men Læsø Folkedansernes besøg måtte afflyses på grund af regn. Vi prøver selvfølgelig igen i 2012, hvor der fastsættes to datoer.

På Museumsgården blev der i 2011 etableret en ”mørk” udstilling i Sølvrummet; en række genstande blev bragt på magasin, rummet blev malet og der blev anskaffet særlige, klimastyrede montrer til ophængning af museets to fine P. C. Skovgaard-malerier med landskabsmotiver fra Læsø og Michael Anchers ”Læsøpige i Nationaldragt”. Lyssætningen og det mørke rum skabte også øget fokus på de unikke Læsødragter og Læsøsølvet. Arbejdet på et ”fordybel-sesrum” i den gamle museumsbutik, med mulighed for at hvile benene, læse i Læsø-litteratur og se film om Gården og Sine Krogbæk kom godt i gang og forventes afsluttet inden sæsonen 2012, i lighed med den lille udstilling om Læsø-folkemusik og folkedans, der i samarbejde med Museumsforeningen etableres i Storstuen.

Den nye museumsbutik, der stod færdig i sommeren 2010, har masser af spændende produkter, hvoraf mange er lokale, og er efterhånden kommet op på en omsætning på en kvart million kr.

Publikationer

Museets og museumsforeningens årsskrift for 2010 indeholdt mange interessante artikler om så forskellige emner som krigsassessor Schäffers påtænkte etablering af et saltværk på Læsø i starten af 1800-tallet, det læsøske tangtags alder, fæstningsanlægget ved Stordal, Realskolen på Læsø mv.

Lokalhistorisk arkiv

Lokalhistorisk arkiv har haft 442 besøgende i 2011, en fremgang på over 100 brugere i forhold til 2010, og har modtaget 50 skriftlige forespørgsler ud over alle de mundtlige. Arkivet er fortsat meget afhængigt af de arkivfrivilliges store arbejdsindsats; uden dem ville det være stort set umuligt for museet at drive et lokalhistorisk arkiv og holde det åbent for offentligheden.

FN 162 Ellen

Der er blevet brugt mange penge på at renovere *Ellen* i 2011, men den gamle snurrevodskutter var ikke meget ude at sejle, hvilket til dels skyldtes et motorhavari lige da højsæsonen skulle i gang, og til dels manglende mandskab til sejladsen. I 2012 vil der være fokus på at skaffe flere aktive medlemmer til lauet og få tilvejebragt midler til en omfattende renovering af kutteren, herunder nyt dæk.

Hedvigs Hus

Renoveringen af tangtaget og tangkonstruktionen på Hedvigs Hus fortsatte i 2011, hvor den sidste del af donationen fra Maersk-fonden blev brugt op. Det lykkedes lauet at få tildelt midler fra Sonningfonden, nemlig 100.000 kr., til næste etape af renoveringen, der fandt sted i efteråret. Det påregnes at fortsætte og måske endog fuldføre renoveringen i 2012, såfremt de fornødne fondsmidler kan indhentes.

Museumsadministrationen

På det overordnede, administrative plan blev der i 2011 taget skridt fra Kulturarvsstyrelsen til at overføre det administrative og økonomiske tilsyn med Læsø Museum til Læsø Kommune, ligesom det er tilfældet på en række andre, statsstøttede mindre museer landet over. Det faglige tilsyn vil selvfølgelig fortsat blive varetaget af Kulturarvsstyrelsen, der også har garanteret, at ordningen ikke vil have konsekvenser for tildelingen af statstilskud. Læsø Museum vil fortsat være et statsanerkendt kulturhistorisk museum og en selvejende institution, og ser frem til et godt samarbejde med kommunen, som museet allerede har et

fint samarbejde med på en række punkter, eksempelvis IT, lønadministration og bogholderi.

Museet glæder sig også til et godt samarbejde med Vendsyssel Historiske Museum og Læsø Kommune i forbindelse med registrering af bevaringsværdige digepartier fra de gamle havediger.

Takket være en bevilling fra Augustinus Fonden kunne Læsø Museum i 2011 erhverve ejendommen Byrum Hovedgade 68, i folkemunde kaldet "Birch Nielsens", samt indhente forslag til det nye museumshus fra forskellige arkitektfirmaer. I næste fase, når de fornødne fondsmidler er tilvejebragt, vil den fine, gamle hovedbygning blive renoveret og indrettet til brug for særudstillinger, Lokalhistorisk Arkiv og museets kontorfaciliteter, mens de to fløjbygninger og en separat lagerbygning vil blive erstattet af nye bygninger til brug for hhv. Søfarts- og fiskeriudstillingen, kunstudstillingen og museets magasiner. Læsø Museums kerne vil således fremover udgøres af vores fine tangtængede Museumsgård "På Lynget" og det nye museumshus med dets faste kultur- og kunsthistoriske udstillinger, herunder Søfarts- og Fiskerisamlingen, samt løbende særudstillinger og Lokalhistorisk Arkiv, i smukt samspil med de laugsdrevne aktiviteter, *Ellen* i Vesterø Havn og Hedvigs Hus ved Østerby.

Der ligger et stort og spændende arbejde forude, og vi på Læsø Museum glæder os umådeligt til at etablere de nye udstillinger og indrette det nye museumshus, til gavn for øens beboere og alle dens gæster.

Museumsforeningen for Læsø 2011

De sidste to år er der sket en del udskiftninger i bestyrelsen. I forbindelse med sidste generalforsamling valgte Lars Rosenfeldt Jespersen af private årsager at forlade bestyrelsen. Lars er dog fortsat en god hjælp i foreningen. Han bestyrer vores hjemmeside og er behjælpelig med andet edb - arbejde, herunder fremstilling af de forskellige dvd-udgivelser, vi er begyndt at kunne tilbyde vore medlemmer.

Den store udskiftning har givet anledning til at organisere bestyrelsesarbejdet på en anden måde. Vi er blevet mere opmærksomme på, at der er mange medlemmer, som gerne vil lave et stykke arbejde for foreningen på specielle områder.

Foreningens medlemstal ligger meget stabilt. I 2011 havde vi 610 medlemmer.

Frede Bak

2011 vil blive husket som året, hvor vi mistede Frede Bak. Frede Bak døde efter længere tids sygdom den 7. juli på hospice i Frederikshavn.

Frede Bak vil blive husket som en af de største historieformidlere i nyere tid, når det gælder Læsøs historie. Frede havde familiemæssige relationer til Læsø, og i mange år var Frede og hans hustru Inge faste gæster på øen. Her var deres udgangspunkt sommerhuset på Nattergalevej i Vesterø. Når der kom en beretning om Læsø fra Fredes hånd, var man altid sik-

ker på, at den var veldokumenteret ned til mindste detalje.

Frede Bak vil blive savnet. Det var altid givende at føre en samtale med Frede, og hans interesse for Læsø ve og vel var usvækket til det sidste.

Hjemmesiden

Hjemmesiden har igen i år været pænt besøgt. Der har løbende været aktuelle oplysninger. Herudover har Thorkild Nielsen berettet om oplevelser fra sin ungdom.

Der arbejdes fortsat på at få en hjemmeside op at køre med nogle af de gamle fotos fra Læsø, der i dag ligger på lokalhistorisk arkiv. Det vil her blive muligt for den enkelte bruger direkte at skrive oplysninger om de enkelte billeder på hjemmesiden.

Arrangementer i 2011

Læsø musik og dans. Den 24. februar blev der afholdt et arrangement i Forsamlingshuset i samarbejde med Læsø Folkedanserforening, med emnet Læsø dans og musik. Esben Wulf og Anders Kristensen fra dansk folkemindesamling gav os en spændende aften med indføring i de gamle musik- og dansetraditioner fra Læsø. De har begge to været på Læsø flere gange

for at lave optegnelser med de gamle spillemænd. Der ligger i dag mange videooptagelser fra den gang, som der blev vist prøver på.

I samme forbindelse skal det nævnes, at der for den kommende sæson vil blive lavet en lille udstilling på Museumsgården omkring den gamle Læsømusik.

Generalforsamling den 31. marts i Forsamlingshuset. Efter generalforsamlingen blev filmen om ”Den sidste rejefisker” vist. Filmen er produceret af Klaus Munk og omhandler Chr. Juul Christensens rejefiskeri i Bovet. Filmen er fremstillet i to udgaver.

Markedsdage i Byrum, hvor tre fra bestyrelsen på skift har passet den lille bod med et bredt udsnit af Museumsforeningens udgivelser. Vi mener at det er en god måde at præsentere Museumsforeningen på. Der har da også været mange henvendelser til os, specielt fra øens gæster, og salget på markedsdagene har også været tilfredsstillende.

Folkedansopvisningen ved Museumsgården d. 17. juli måtte desværre aflyses på grund af regnvejr. Fortællingen om Læsødragten i Museets sølvrum blev dog gennemført for de mange gæster, som havde trodsat det dårlige vejr.

Sommerudflugten d. 14. august var opdelt i tre afdelinger; Tang, Diger og Søfarts- og Fiskerimuseet. Vi mødtes ved Kjeld Posts færehus, som er blevet nytænget med ålegræs. Poul Christensen fortalte om arbejdet med tangtængning og de erfaringer, der er indhøstet hermed. Herefter gik turen til Ydegårdvejen, hvor et af de mest velbevarede havediger findes. Her fortalte Kirsten Larsen om arbejdet med at registrere og bevare de gamle diger. Herefter var der kaffe i servicecenteret på Vesterø havn, hvorefter turen gik

Esben Wulf og Anders Kristensen fra dansk folkemindesamling. Foto: Læsø Museum

op til Søfarts- og Fiskerimuseet, hvor kustode Aase Thomsen viste rundt.

Fotoregistrering af Ane den 9. -10. oktober. I forbindelse med salg af Læsøfærgen Ane til et græsk rederi, har vi haft lejlighed til at gennemfotografere færgen. Kirsten Larsen og Preben Mikkelsen har taget

over 400 billeder af Ane fra køl til mastetop. Mandag d. 10. okt. var Preben Mikkelsen med på Anes sidste tur til Frederikshavn, hvor den blev overdraget til et græsk rederi. Under turen var der lejlighed til at tage de sidste billeder. Desuden blev det til et interview med den tidligere skibsfører på færgen, Georg Vestergård.

Materialet er lagt på dvd, og Færgeselskabet og Læsø Museum har modtaget et eksemplar hver.

Publikationsfonden

Salget af publikationsfondens udgivelser er fortsat i god gænge. Dette betinges af, at der fortsat er nyheder, som har interesse. I år har vi suppleret udvalget med to dvd'er. Den ene er "Den sidste rejefisker" med Chr. Juul Christensen, som er produceret af Klaus Munk. Den anden er en optagelse af søskendeparret Agathe og Ole Blom, som den tidligere lærer på Læsø, Poul Larsen, har lavet om de to søskendes livsform. Filmen er optaget i 1971. Desuden er bogen "Læsøs guld" af Helle Brønnum Carlsen om Læsø Jomfruummerfestival blevet godt modtaget, og har solgt godt.

Salget af Museumsforeningens udgivelser sker fra Heintzelmanns Eftf. i Byrum.

Arkivgruppen

Medlemmerne af arkivgruppen har igen i 2011 lavet et flot stykke arbejde på arkivet. Det er dejligt, når eksterne brugere af arkivet kommer og fortæller om de gode oplevelser, de har med den gode hjælp, der bliver ydet af arkivgruppen. Der har i 2011 været et stigende besøgstal på arkivet, nemlig 442 besøgende imod 319 i 2010.

Fremtiden for Læsø Museum.

Noget af det som optager os mest nu og i den nærmeste fremtid, er flytning af lokalhistorisk arkiv og Læsø Museums magasiner og kontor til Byrum i Birch Nielsens gamle ejendom. Arkitektfirmaet Exners Tegnstue A/S har tegnet det ny Museumshus i Byrum. Det forberedende arbejde går planmæssigt frem, og fra foreningens side er Preben Mikkelsen blevet medlem af byggeudvalget; vi kan herigennem følge processen på nærmeste hold.

Museets bestyrelse har i forbindelse med flytningen besluttet at nedlægge Søfarts- og Fiskerimuseet i Vesterø, og flytte samlingen herfra op i de nye lokaler i Byrum.

Vi vil slutte denne beretning med at sige tak for et godt, tillidsfuldt og konstruktivt samarbejde med Museets leder, Jon Voss og hans to medarbejdere, Lili Jepsen og Niels Erik Nielsen.

Lars Hess Bing birkedommer på Læsø

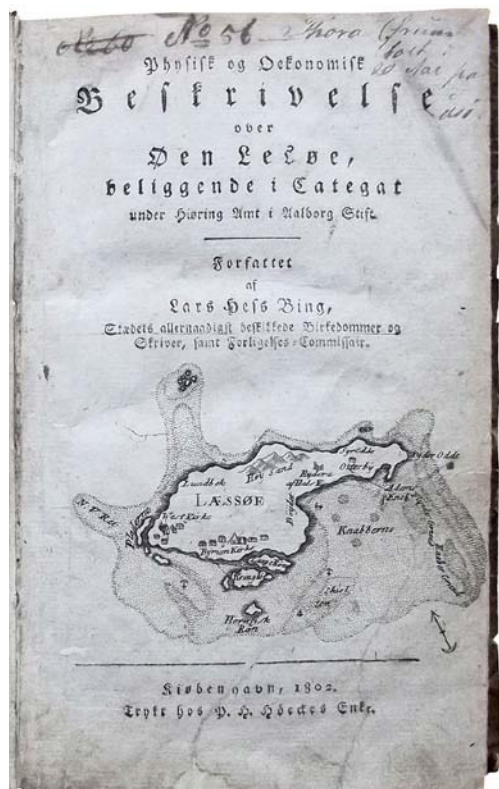
Blandt de drengebørn, der i 1761 blev født i Trondheim i Norge, er der et, der påkalder sig særlig opmærksomhed, og det er fordi, han i dåben den 10. september samme år fik navnet Lars Hess Bing.

Det navn er kendt af enhver, der interesserer sig blot en lille smule for Læsøs historie. Årsag: Bing blev den, der skrev den første bog om Læsø. Inden den begivenhed omtales, skal vi imidlertid først lære den kommende forfatter nærmere at kende. Lars' far, Nicolai Bing, var født i 1724 og ernærede sig og familien som skibsfører. Det at sejle var ellers usædvanligt i slægten Bing. Den nyfødtes oldefar, Jens Bing, havde været byfoged og rådmand i Trondheim. Lars's farfar, der døde i 1737, beklædte et præstekald i Onsø nordvest for Fredrikstad. En bror til denne farfar var provst i den anden ende af det lange land, nemlig på Lofoten, og en tredje søn af byfogeden i Trondheim var læge. Fader Nicolai havde en fætter, der også var læge. En anden var præst, og endte som provst på Samsø. Dette slægtsregister har nu ikke været specielt nærværende, da den lille Lars blev født. Den eneste af de nævnte, der levede i september 1761, var provsten på Samsø, og selv om han kun var 43 år gammel havde han næppe begivet sig ud på den lange rejse fra Samsø til Trondheim for at være med ved dåben af en fætters

barn. I øvrigt kan det også have forholdt sig sådan, at Samsø-provsten ikke havde været særligt oplagt til at rejse. Han var muligvis ikke helt rask, og døde fire år senere. Det dobbelte efternavn, som den lille Lars, blev udstyret med i dåben, vidner om skøn overensstemmelse forældrene imellem. Hess var moder Metthes pige-efternavn, og fader Nicolai hed altså Bing.

I lære

15 år gammel sluttede barndommen for Lars. Han skulle i gang med en uddannelse. Hans fremtidige løbebane er ganske sikkert blevet bestemt af forældrene, og her var det ikke faderens liv på søen, der har været ledetråden, næ, fremtiden for Lars skulle mere ligne de andres i slægten. Lars kom i tjeneste hos sorenskriveren på Inderøen, et område lidt nord for Trondheim. En sorenskriver er den norske betegnelse for en underretsdommer på landet. Lars har fundet sig godt til rette hos dommeren, for han blev der i 13 år, og avancerede efterhånden til fuldmægtig. De mange års arbejde med retssager inspirerede ham endvidere sådan, at han den 25. januar 1790 tog juridisk eksamen, og straks efter fik beskikkelse som prokurator (sagfører) ved over- og underretterne i Trondheim distrikt. Hvor meget eller hvor lidt Bing brugte sin ny-erhvervede beskikkelse, foreligger der for nærværende

Bings beskrivelse af Læsø, 1802

et tag-selv bord. Der skulle endda gå flere år, før der kom bud efter ham. Men Bing var ikke nordmand for ingenting. Han satte sig ikke tilbage i en blød lænestol for bare at vente.

Bing fik en god ide

Han begyndte at skrive. På en eller anden måde må han have fundet ud af, at der manglede en samlet fremstilling af forholdene i den del af riget, han netop havde forladt. Så han gav sig til at finde stof, der kunne bruges til en ”Beskrivelse over kongeriget Norge med dets gamle bilande, dvs. Island, Færøerne og Grønland”. I dag lyder den titel noget udfordrende, men i 1790erne var danskerkongens riger så omfattende, at enkeltpersoners eventuelle specielle egnspolitiske korstog ikke betød så meget. Det var først, da Danmark blev et lille land og nordmænd okkuperede dele af Grønland, at Danmark gik til den internationale domstol i Haag og fik medhold i, at Grønland var dansk område. Det skete i begyndelsen af 1930’erne. Bing må have brugt uger og måneder på Det Kongelige Bibliotek og Kongerigets Arkiv (Rigsarkivet) for at finde frem til det stof, som han bearbejdede, og de forskellige kollegier (ministerier) har sikkert haft hans hyppige rend på dørene med anmodning om hjælp og oplysninger.

intet om. En ting står dog fast: Samme år, han fik den, tog han en stor beslutning. Bing forlod for stedse de hjemlige græsgange, og mod slutningen af året 1790 er Lars Hess Bing, 29 år gammel, i København.

Rejste til København

Sidst på året 1790 ankom Lars Hess Bing til København fra Trondheim i Norge. Det var ikke en turistrejse, han var taget på, eller en dannelsesrejse, som man kaldte det dengang. Næ, den nybagte jurist på 29 år var rejst til rigets hovedstad for at søge sig et embede, en livsstilling, så han kunne få brugt sine evner og alt det, han havde lært siden sit femtende år. Men stillinger af den slags, som den unge Bing tragtede efter, hang ikke på træerne. Han var ikke kommet ned til

Lykken kom

Bing fik dog tid til andet end at vente på embede og skrive på sit værk om Norge. Han kom også i kontakt med en boghandlerfamilie, og den forbindelse resulterede i, at Bing den 23. september 1795 blev gift med den 28-årige Margrethe Profft. Bing selv var

nu 34, så det var voksne mennesker, der havde fundet sammen, og uden tvivl også et glad og lykkeligt par af den enkle grund, at Bing havde fået et embede. Han skulle være birkedommer, skriver og forligelseskommissær på øen Læsø i Kattegat. Det hastede med at komme op til øen, for birkedommer Laurits Lindgaard, der kom til Læsø 1767, var død i en alder af 67 år. I øvrigt har ingen siden Lindgaard været så længe i embedet på Læsø som han. Det blev til hele 28 år. Det er nok ikke forkert at antage, at tidspunktet for Bings giftermål hang nøje sammen med udnævnelsen som birkedommer og afrejsen til Læsø. Det perfekte havde imidlertid været, om også den bog, Bing havde arbejdet på i snart mange år, var udkommet, men den var knap færdig. De nygifte rejste fra København, og Bing har sikkert måttet læse de sidste siders korrektur på Norgesbeskrivelsen på vej mod Vendsyssel – og så i øvrigt efterlade sin nye adresse hos udgiveren i København. Lad os i tankerne følge Margrethe og Lars op over Valby Bakke over Sjælland og Fyn, og op gennem Jylland til havnen i Sæby – for det er vel den vej, de er rejst med en hestetrukket diligence. Eller måske er de sejlet fra København til Sæby.

Ankomsten til Læsø

Flere end sædvanligt er samlet på stranden i Vesterø. Præsten, tolderen, landfogeden, hans fuldmægtig og deres kuske ses. Postkøreren og den fine lukkede vogn holder lige bag klitterne.

Der er også flere arbejdsvogne, end der plejer at være, og kuskene er parate til at vade ud og hente passagererne tørskoede i land, når nu båden fra Sæby kommer. Årsagen til alt dette er, at den nye birkedommer i dag kommer til Læsø. Sådan omtrent er det vel tænkeligt, at birkedommer, skriver og forligelsskommissær Lars Hess Bing og hustru Margrethe blev modtaget på Læsø sidst i året 1795.

Tegninger af Lars Hess Bing og Margrethe Katrine Bing

Bings hverdag

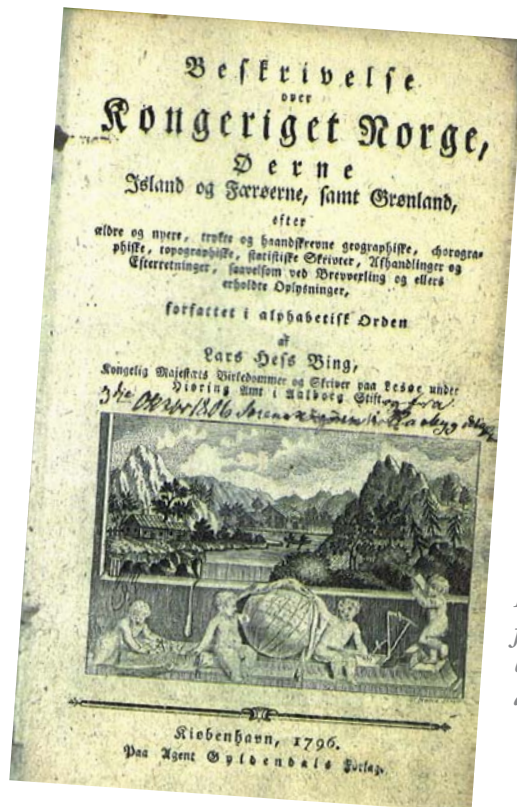
For Bing var hverdagen begyndt. Den første tid har ægteparret nok boet hos den afdøde birkedommers enke i en ejendom lidt nord for Klitgaard, eller måske har de to fået husly hos landfogeden på netop Klitgaard, indtil Bing kunne finde et passende sted at bo.

Ikke kun opgaven med at finde tag over hovedet lå for. Der skulle opbygges et familieliv, og embedet, som altså var delt i tre, måtte indarbejdes og bringes til at fungere. Dertil kom, at Bing havde mod på landbrug og havebrug og på at fortsætte sin forfattervirksomhed. Alle disse aktiviteter kunne Bing afvikle eller beskæftige sig med mere eller mindre sideløbende. Værre er det at fortælle om det i dag. Her må der nødvendigvis tages én ting ad gangen.

Bogen om Norge

Bing har haft nok at tænke på den første tid, men mon ikke spændingen omkring udgivelsen af beskrivelsen om Norge har haft en stor plads i hans daglige tanker.

Endelig kom så "Beskrivelsen over kongeriget Norge med dets gamle bilande", udgivet i København 1796 på Agent Gyldendals forlag. Et stort værk var det, 886 sider i oktav. Bogen var på gaden – og hvad så? Dengang som nu var der folk med indsigt, der anmeldte nyudgivelser, og Bing havde selvsagt gået og ventet. Han måtte vente en rum tid. Helt frem til februar 1797. Men så fik han også reaktion på sit arbejde. Brødrene Berling udgav "Kjøbenhavn-ske lærde efterretninger" en gang om ugen, og i nr. 6/1797 kom anmeldelsen, eller rettere sagt begyndte en meget energisk skribent en omhyggelig gennemgang af Bings arbejde. I alt 71 sider over otte numre blev det til. Det var langt fra ros det hele, selvom det begyndte lovende, sådan nemlig: "Over et rige, som frembringer naturprodukter endog af sjældneste slags,

*Forsiden
fra Bings
beskrivelse
af Norge*

burde man for længe siden havt nøjagtig beskrivelse, dog da hændelserne i verden stundom tage en ganske besynderlig vending, så har og det tildraget sig, at den daværende regering i året 1761 udsendte et med så stor møje og end større bekostning samlet selskab lærde til Arabien for at indhente efterretninger om arabernes sæder, planter, jordbeskrivelse mv., medens vi endnu manglede, endog i selve kollegierne, kundskab om det os nærmere vedkommende Norge." (En interessant udenrigspolitisk holdning. Her 200 år efter er der som bekendt stadig kredse, der ordner forhold på den anden side af kloden, frem for de nære). Og så får Bing noget af et skulderklap. Det formuleres

Vejgård i Byrum beliggende Byrum Hovedgade 56A. Fra før branden; natten mellem den 17. og 18. juli 1933.

Foto: Læsø Museum

som følger: ”Nu vil anmelderen her hidsætte de oplysninger og efterretninger, han ved bogens gennemlæsning har savnet, ikke, som ville han derved i mindste måde forringe bogens sande værd eller umiskendelige store nytte, ej heller dens forfatters anvendte megen flid og møjsommeligt samlen.” Det ville gå for vidt at gennemgå hele anmeldelsen. Et par eksempler på indvendinger skal dog nævnes: Hvorfor omtalte Bing ikke, at to drenge opdagede Kongsbergs sølvværk i 1623. Hvorfor har forfatteren ikke nævnt, at det var en bonde, der fandt Norges kobber i 1644, og hvorfor fortælles ikke om den norske handelsmand, der opdager (opfinder) torskegarnet i 1685. På de mange sider anmeldelse henvises gang på gang til indberetninger og beskrivelser fra præster og andre embedsmænd i

Norge. I dag kan vi derfor sige, at Bings bog plus den meget lange anmeldelse tilsammen giver den perfekte beskrivelse af Norge anno 1796.

Små sko og et spark

At der også for 200 år siden levede folk i små sko, skal blot nævnes for fuldstændighedens skyld. Anmelderen bemærker, at Bing skriver Skeen i stedet for Schien. Lad os slutte med en bredside mod Bing. Den kom i ugeskriftets nr. 52/1797, ca. fem måneder efter der sidst havde været noget at læse om Bings bog. Teksten, der også kan læses i en gengivelse af originalen lyder: ”... Om Trondheims kathedralskole (gives) ej så fuldstændige efterretninger, som man burde vente ... En efterladenheds og skjodesløsheds, utilgivelige fejl

af hr. forf. er den: ej ved sin bog at have underrettet det læsende publikum om de mange, både betydelige og store, privilegier og legater, som ved universitetet i Kjøbenhavn ene nydes af kandidater fra denne kathedralskoles demitterede.” Bings reaktion kendes ikke for nærværende. Men gå-på-mødet havde bestemt ikke taget skade.

Bing køber faldefærdig gård på Læsø

Der hørte ikke tjenestebolig til Bings embede som birkedommer på Læsø. På det punkt led han skæbne med tolderer, mens både landfogeden og præsterne var dejlig fritaget for boligproblemer. Landfogeden havde Klitgaard, og præsterne – ja, sognepræsten boede i præstegården lidt nordvest for Byrum kirke, og kapellanen i et hus lige vest for samme.

Om sine vanskeligheder med at finde en passende bolig skriver Bing: ”Jeg blev nødsaget dyrt at købe en ganske forfalden gaard”, hvor ”ej alene jorden, men ogsaa husene var overmåde ringe værd.”

Ejendommen, Bing købte, hed Vejgård. Den lå, hvor Vejgård ligger den dag i dag. Straks han havde tinglyst sin nyerhvervelse i 1796, blev der taget fat på at forbedre og forny stedet med den gode beliggenhed. En beliggenhed lige ved strandvejen, kirken og markedspladsen, et kort bøsseskud fra tinghuset, Bings daglige arbejdsplads, og så placeringen på bakkens med den fine udsigt sydover og et syn ud over noget jord, som ikke var så ringe, og som Bing var mand for at gøre bedre. Men først bygningerne.

Bings mange kasketter

Tre ting – eller rettere indtil videre tre ting – må kunne siges om Bing: 1) Han havde mod på tilværelsen, manglede ikke ideer og besad evnen til at realisere dem. 2) Hans privatøkonomi fejlede næppe noget, og

3) Han satte ikke sit lys under en skæppe. Bing fortæller selv, hvordan han bygger op og bygger til. Det skal ikke gengives her, men hans beskrivelse er brugt i et forsøg på at tegne et grundrids af Bings Vejgård. Studér den. En lille sjov ting: Ammestuen er indrettet i 1796 – familien Bing får det første barn 1799.

Bing kommer til Læsø med en bagage, der indeholder mange kasketter. Det er altså ikke noget nyt for øen, at aktive og positive folk med hjertet på rette sted trækker i mange tråde.

Vi har mødt eller vil komme til at møde Bing som dommer, skriver, forligelseskommisær, politimester, auktionsdirektør, bygherre, havemand, landmand, ægtemand, far og forfatter – her opført i tilfældig og ikke prioriteret rækkefølge. Hvilke af ”kasketterne” Bing satte størst pris på, er svært at sige og vel også mindre pænt at tænke i, alene fordi der er tale om familie, fritid og embeder, og hvor det sidste – i hvert fald dengang – normalt var en forudsætning for de første. Et af embederne må trods alt have optaget Bing specielt, nemlig det at være forligelseskommisær. Forklaringen herpå er, at titlen var ganske ny i 1795, da Bing fik sin udnævnelse.

Ventede på domme

Domstolene havde det ikke let i slutningen af 1700-årene. Der var lange ventelister, og det tog evigheder at få afgjort en retssag. Dengang som nu var lang venten på en domsafsigelse ikke noget, der ligefrem styrkede retsbevidstheden. Løsningen på dette problem kom 1775. Den 10. juli dette år underskrev kongen en forordning, som foreskrev, at amtsmændene hurtigt skulle etablere forligelseskommisioner overalt i riget. Disse kommissioners opgaver bestod i at behandle sager, hvor der var opstået strid om f.eks. vekslers og obligationers, dødsboers, forbuds og arrest,

fornærmelser og ægteskabsanliggender. I sager af bl.a. denne art skulle forligsvæsenet søge at mægle mellem de uenige parter, således at det ikke blev nødvendigt at føre sagen for retten.

Bings chance

Den, der fik til opgave at få folk forligt, var på landet amtmanden, på "fraliggende" steder dog de dueligste og redeligste herredsfogeder eller andre bekendte retskafne og kyndige mænd. Forordningen indeholdt endvidere den bestemmelse, at ingen måtte have længere end fire milesvej til sin kommission. Netop den bestemmelse havde betydning for Læsø og ikke mindst for Bing. Læsø skulle have sin egen forligsmægling, og da kongens vise rådgivere var helt på det rene med, at en birkedommer på Læsø nok kunne overkomme andet og mere end dommerembedet, så lå det lige for, at Bing, da han var retskaffen og kyndig, også fik det nye job¹.

Det første barn

Margrethe, Bings kone, fødte sit første barn i det tidlige forår 1799. Hun var 32 år, og det blev en dreng. Omstændighederne omkring fødslen har ikke været efter de nybakte forældres ønske, for det nye familiemedlem blev hjemmedøbt. Navnet derimod skabte ikke de store problemer og havde ikke givet anledning til lange debatter i ventetiden. Den nye skulle opkaldes - og bedsteforældrenes navne var selvfølgelig velkendte. Den endelige bestemmelse kunne dog først tages, når barnets køn var kendt. Bing-familiens førstefødte blev som nævnt en dreng, og han fik navnet Nicolai (efter farfar) Christian (efter morfar) Bing. Fredag den 3.maj 1799 blev den lille Nicolai fremstillet for Gud, præst og menighed i Byrum kirke. Fremstillingen blev som det sig hør og bør bevidnet af faddere, og hvem de var, er ganske interessant. Nav-

nene giver nemlig et vink om, hvilke cirkler i Læsø-samfundet Bing og hans kone i påkommende tilfælde ville betro deres førstefødte. Den 24-årige, ugifte Johanne Lindgaard nævnes først. Hun er Læsøbo, datter af Bings forgænger i embedet, afdøde birkedommer Laurids Lindgaard (1728-1795). Johannes mor hed Lovise. Hun var 18 år yngre end sin mand, og datter af mandens forgænger, birkedommer Samuel Gotfred Meyer (død 1767). Der var virkelig tale om birkedommertråde langt tilbage i Læsøs historie.

Så var landforvalter Jens Hesselholt og hans kone faddere. Deres deltagelse er måske en smule overraskende, for det var ikke altid, at kemien hos landfoged (Viborgs mand) og birkedommer (Kongens mand) passede sammen. Men Bing havde altså ingen problemer. Også Hesselholts nevø, fuldmægtig i Klitgaard Niels Andersen var fadder. At Bings generelle syn på Læsøs landfogedinstitution ikke kunne elskes af Viborg, skal der fortælles om en anden gang.

Yderligere tre børn

Nicolai oplevede at være enebarn i halvandet år, så fik han en lillebror. Det skete i juledagene 1800. Det er ikke til at sige, om valget af den sidst ankomnes navn gav anledning til diskussion eller store overvejelser. Et er dog sikkert. Navnevalget var lidet opfindsomt. Præsten døbte Bings andet barn Lars Hess Bing. Fadderne ved denne dåb var for de fires vedkommende nye, men Johanne Lindgaard (nu 26 år og stadig ugift) gik igen fra familiens første dåb. Det er her nok værd at nævne, at samme Johanne havde en syv år ældre bror, Niels Lindgaard. Han boede også på Læsø, og havde gjort det ganske godt. Han var bl.a. strandingskommisær. En halv snes år senere blev det endnu bedre, da han under Englands-krigen optrådte som kaperreder – men det er en helt anden historie. Margrethe Bing opnåede at skænke familien endnu to børn på Læsø.

Sidst i 1803 kom Ulrik og i april 1805 så endelig en pige, der blev døbt Dorteia Kirstine Helene.

Landforvalter Hesselholt

Der bør fortælles lidt mere om en af fadderne til Bings første barn, landforvalter Jens Hesselholt. Han var på Bings tid midt i halvtredserne. I 1788 havde han sammen med daværende birkedommer Lindgaard og 86 læsøboere i en skrivelse til Kongen bedt om tilladelse til at bruge Læsøs egne kanoner til øens forsvar. Som bekendt blev tilladelsen givet og virkede efter hensigten, navnlig under Englands-krigen. I 1800 var Hesselholt og Bing fælles om en henvendelse til majestæten om en postbåd, og endelig i 1809 stod Hesselholt for oprettelse af et interessentskab, hvis formål var at tilvirke salt af Rønnernes supersaltholdige vand. Bings nære bekendtskabskreds kan dokumenteres et stykke vej. Hans evne til at komme i kontakt med mennesker af alle slags har vi indirekte bevis for via forfatterskabet. Uden gensidig respekt, tillid og stolen på hinanden havde han aldrig kunne skrive om det, der var hans speciale: Baggrund og personlige egenskaber, som må vægtes meget hos en dommer. Hesselholt, Lindgaard og Hjorth er så interessante personer i Læsøs historie, at ingen bør snyde sig selv for at stifte nærmere bekendtskab med dem. Det kan gerne ske i bogen ”Kanoner, krudt og kugler” udgivet af Læsø Museum 1998.

Noter

- 1 Forligelsesvæsenet blev en succes. Det fungerede i teorien helt frem til 1953. I Norge gælder de samme regler stadig. De blev også indført der i 1795, fordi de to lande dengang hørte sammen. Interessant nok kunne der for et års tid siden læses en kronik i et af vore store dagblade, hvori foreslås, at forligsmægling genindføres – for at aflaste domstolene. Kronikkens forfatter er i øvrigt forhenværende landsarkivar i Viborg, Paul Ørberg.

Frede Bak (1927-2010), boede i sommerhalvåret på Nattergalevej 2, Vesterø Havn, Læsø. Om vinteren i Hellerup. Frede Baks familierelationer på Læsø gav ham en stor interesse for

Læsøs historie, hvilket blev udmøntet i mange historiske artikler om Læsø. Nærværende artikel nåede Frede Bak desværre ikke at skrive færdig.

Træk af Læsø private realskoles historie i perioden 1940 til opførelsen af Læsø centralskole i 1972

Da jeg må skønnes at være den af de nulevende, der har fulgt eller kendt realskolen i den længste tid, har jeg sat mig for – til arkivering hos Læsøs historiske forening – at meddele løst og fast om realskolen fra min første ansættelse indtil centralskolen blev opført.

Da jeg var færdig med uddannelsen på Blågård seminarium og allerede havde kone og barn gjaldt det om at skaffe sig et job snarest. En meget beskeden annonce:

”Sproglærer søges...henv. købm. Birch Nielsen” fik mig til at søge. Der var læreroverskud, og København var det drømmemål de fleste havde på ønskesedlen; sproglæreren blev imidlertid i sin stilling, det var lærer Thomsen, mens matematiklæreren rejste, så jeg blev ansat til at undervise i: Aritmetik, geometri, regning, zoologi, botanik, geografi, fysik og religion!!

Det var en ordentlig mundfuld for en nybagt lærer. For at forstå, hvor overvældende det var, er det nødvendigt – og vel også artiklens egentlige sigte – at fortælle om, hvad realskolens undervisning overhovedet gik ud på.

Den rette betegnelse var egentlig slet ikke realskole, men ”kursus til præliminæreksamen”. I løbet af tre år skulle eleverne føres frem til denne eksamen.

Skolen var blevet til på initiativ fra forældreside – i flere tilfælde folk, der kom ovrefra(!) med en vis videregående uddannelse: Læge, dyrlæge, præst, lærer, tolder mv. For at få det tilstrækkelige elevgrundlag trawlede disse initiativtagere befolkningen for mulige emner til omtalte uddannelse, og det var ikke altid evnerne, der var det igangsættende motiv, men nok så meget ønsker og drømme om ”at blive til noget”. En vis biografejer yndede at udtrykke det således: ”... vi lyste med lys og lygte efter elever...”, og det viser måske noget om elevgrundlaget.

Organiseringen af kursus var ret simpel. Så vidt jeg ved – jeg var jo ikke leder dengang – fik kursus støtte fra kommunen, jeg vil gætte på, at den indskrænkede sig til at stille lokaler til rådighed. Derudover var det forældrenes sag at drive kursus: Lærertilønninger, brændsel og måske også lys, anskaffelse af bøger (som gik i ”arv”) og vedligeholdelse af en med nutidens målestok helt latterlig ussel samling af undervisningsmateriale.

Lad mig prøve at beskrive dette materiale: Der var af landkort et meget laset danmarkskort omfattende Grønland, Dannevirke og to korslagte dannebrogss-

flag, der var et kort over Europa, et over verden, og et historisk over Europa med angivelse af historiske navne, dvs. tidligere krigsskuepladser. Til botanik var der en overraskende pæn samling plancher. Til zoologi var der $\frac{3}{4}$ menneskekranium, lårben, skinneben, overarm spoleben, albueben, samt en del dyreknogler, som enhver kan finde i naturen, der var syv udstoppe- de fugle deriblandt en "gammel hejre", et egerm med ståltråd, hvor der engang havde været en hale. Der var en god samling af Abrahamsens insekttavler. Til fysik var der nogle magneter, et kompas, en kæmpe- stor Ruhmkorffer¹ (dvs. et induktionsapparat, hvor- med man kunne have slået en eller flere elever ihjel, og dem var der jo ikke for mange af) nogle geisslerske rør² og et simpelt røntgenrør med tilhørende "kuk- kasse" besmurt med gul bariumcyanitsulfat til at vise røntgenbilleder med, hvad der senere blev forbudt, da strålingen var livstruende.

Den første lange tid var lønnen for mit vedkommende 180,- kr. pr. måned i egen bolig og på eget fedtebrød (citater af lærer N.P. Nielsen). Lærer Thomsen var på ventepenge, så han klarede sig, men for 180 kr. kunne man ikke holde en familie i live. Så min kone måtte

give undervisning i klaverspil, og jeg trak rødder op til vinterbrændsel og fik nogle småtjanser på gårdene med høst, kartoffeloptagning m.m. Det egendomme- lige var, at skolearbejdet var betydeligt mere kræven- de, men langt ringere betalt end ved kommuneskolen.

Engang gjorde jeg oprør og truede med at søge noget andet. Der blev holdt et bestyrelsesmøde (næ- sten samtlige forældre) hvor man vedtog at afholde en bazar!!! Alle blev sat til at skaffe gevinster til tombola. Min familie over det ganske land satte sig til at sy, strikke og hækle, for at jeg kunne få lidt mere i løn. For også at medvirke havde jeg lavet et "fiskebassin" i et vandfad forbundet med Ruhmkorfferen under plinten i gymnastiksalen, hvor basaren fandt sted. På bunden lå der nogle mønter, som folk skulle forsøge at få op. Jeg havde nær slået fru Dyrhøge ("vores alle sammens Marie") ihjel ved at slutte den højspændte strøm, da hun var ved at få fingre i en hel krone. Hun blev så forskrækket, at hun stak mig en syngende øre- tæve. Eleverne morede sig herligt – fru fortrød og trykkede mig til sin barm, hvor jeg næsten forsvandt for tilskuerne og eleverne morede sig endnu vildere.

Resultatet af bazaren var strålende: med min familie nåede jeg nu næsten op til sultegrænsen!

Måske skulle jeg omtale den mulighed, at man kunne sætte skolepengene op, men det lod sig ikke gøre, for de var allerede ført op til bristepunktet: hele 10 kr. om måneden, enkelte var dog på $\frac{1}{2}$ eller $\frac{1}{4}$ friplads. Uddeling af disse fripladser var op gennem årene bestyrelsens fornemmeste opgave, som undertiden udartede til små hundeslagsmål.

Folk på Læsø er meget historisk bevidste. De for- talte, at undervisningen på "realskolen" havde ført en meget vaklende kurs gennem årene. Snart foregik den i Vesterø, snart i Byrum, en overgang endog begge ste- der på grund af tvistigheder.

Det er ikke helt rigtigt, at staten ikke var invol-

veret økonomisk. For de elever, der bestod eksamen, kom der et beløb fra staten, hvor stort dette var, har jeg glemt, om jeg nogensinde har vidst det.

Undervisningen var rent TERPERI. Det var ikke småting, eleverne skulle kapere. I mine fag var det stort set, hvad jeg selv var eksamineret i til lærereksamen. Afstanden til de nuværende normer kan måske bedst anskueliggøres ved at fortælle, at man i botanik skulle kunne udenad adskillige blomsterfamilier med samtlige deres specielle egenskaber: over-, under eller omkringsædighed, antal bægerblade, kronblade, støvbærere og støvveje, beskrivelse af planten fra nederst til øverst, beskrivelse af frugten osv. osv. osv. Det var så grelt – måske især i Østerby – at hvis eleverne havde tid til at vise sig på vejen i ”fritiden” så var læreren nok ikke sin plads voksen. Der var jo foruden mine fag også nogle tunge læsefag hos lærer Thomsen: Dansk, tysk, engelsk og historie (Danmarkshistorie og verdenshistorie) med samfundslære.

Men presset på os lærere var jo også formidabelt: hele pensum skulle opgives til eksamen. Ingen fag ”gik ud”. Kontrollen med hjemmearbejdet og karaktergivningingen måtte være skrap; og som et ekstra raffinement var hele øen medlevende og havde egen bedømmelse af elevernes flid, interesse og muligheder. Når så eleverne var ”ovre” til eksamen, gik resultaterne som en løbeild ud over hele øen.

Da jeg tiltrådte i aug. 1940 var der just gennemført en fin og nødvendig reform. Indtil da havde eleverne – efter at have betalt eksamensgebyr – at indfinde sig ved selveste Københavns universitet, hvor de blev eksaminerede af professorerne (= eksamenskommissionen). Man kan vist roligt gætte på, at det ikke var den rene spøg. Nu derimod blev censorerne sendt ud i landet. Dette gjaldt dog ikke for Læsø. Der var jo

minefaren, som jo var slem for censorerne, men let nok at overse for eleverne og deres lærere! Så vi måtte melde os til en af fastlandets realskoler, hvor vi så kunne komme i kost og logi under den mundtlige eksamen. Jeg nåede at være med til to eksaminer, 1942 på Rønde gymnasium og 1943 på Bælum realskole.

Lærerne blev stillet frit, om de selv ville eksaminere eller lade censorerne gøre det. I de fleste tilfælde var det nok en fordel at lade censorerne være alene på skafottet - for: se venner, hvad jeg kan lokke ud af den arme sjæl! Desuden ville det jo også for lærerne være noget af en prøvelse at skulle optræde som sagkyndig i så mange tunge fag uden indskrænkning af pensum.

Var det en forbedring af elevernes vilkår at komme til en jysk skole i stedet for universitetet, så må man alligevel forstå, at det må have været noget af en forrygende prøvelse for en Læsø-elev at rejse hjemmefra, for fleres vedkommende måske for første gang i 3 uger, bo på en myretue af en kost- og realskole med fremmed mad, fremmede omgivelser, fremmed atlas, fremmede apparater, og præparater, fremmede, ofte aparte censorer osv. osv. Man må jo huske på, at datidens elever jo ikke var så rejsevante og i det hele taget ikke så orienterede i fremmede (udenøs) forhold som vor moderne rejse- og TV-generation.

Transport

I begyndelsen af fyrrene havde vi de berygtede strenge isvintre med kulderekorder, store nedbørsmængder, knaphed på brændsel mm. på grund af krig og besættelse. Der var dengang ingen transportordning for eleverne. De måtte transportere sig selv fra de forskellige kanter af Læsø til Byrum på cykel i alt slags vejr. Allerværst var det for eleverne fra Østerby. Ikke alene var det en drøj tur på vinterdage i kulde og mørke på en lang åben strækning langs Bouet. Men dertil kom

*Realskolen i Byrum.
Blev brugt som skole
til 1968. Revet ned i
1990.*

Foto: Læsø Museum

så, at det var noget elendigt materiale, man dengang havde til transporten. Dæk var det næsten umuligt at skaffe, så man måtte ikke alene lappe slangerne, men også prøve at dække huller i dækkene med rester af udslidte dæk. Nu om dage er man så fintfølede, at man kan mærke, om der er lapper på slangen. Dengang humpede man frem med dækslap på dækslap: da-da-gung, da-da-gung... Når der så oven i købet var snefygning og mandshøje driver, så kommer eleverne fra dengang til at virke som "dagliglivets helte". I dag byder man ikke elever på 12-16 år strabadser af langt mindre omfang uden helt kategoriske afslag - nu er det helt galt, om ikke skolebussen holder næsten uden for ens egen dør.

Det var meget få dage, hvor vi måtte sende Byrum-eleverne hjem, fordi eleverne fra yderkanterne ikke kom frem i det forrygende vintervejr, men vi nød knapt nok sådan en fridag, for pensummet var stramt;

det som vi ikke nåede den ene dag, måtte vi indhente den næste.

Til gengæld var eksamen for disse elever en begivenhed, der havde sin værdi bl.a. derved, at det havde kostet dem "blod, sved og tårer", og mange af dem har vist, at det blev et godt grundlag for en god karriere.

Lokaleforholdene

Der havde på Læsø været en privatskole, hvis begrundelse, oprindelse og skæbne jeg ikke er kompetent til at beskrive. Men den havde haft til huse i den bygning, hvor realskolen boede i 1940, da jeg overtog naturfagene. Bygningen bestod dengang af fire lige store lokaler i stueetagen, et i hvert hjørne, adskilt ved en midtergang, hvorfra en trappe førte op til kommuneskolens andenlærers bolig på første sal. Et af disse fire lokaler blev brugt af kommunens 1. og 2. klasse, der

*Øverst fra venstre:
Kirsten Lundgård
Sørensen, Freddy Jensen,
Bodil Thomsen,
Jens Morten Hansen,
Tenna Eberhardt Worm,
Mogens Degn Larsen,
Siddende fra venstre:
Kirsten Strøm Petersen,
Børge Rasmussen,
Åse Jacobsen, Helen
Melchiorson.
Ca. 1960
Foto: Læsø Museum*

var under frøken Nielsens regime. De to lokaler mod vest blev brugt af realskolen, og det sidste lokale til opbevaring af undervisningsmateriel.

Bygningen var et meget skrabt byggeri, umuligt at fyre op, og det var urimeligt dårligt vedligeholdt, utæt og med elendige kakkelovne. Ja, en af væggene, der var en halvstensmur, var gennemsat med revner, så enkelte stykker sad som løse tænder. Inventaret var endnu mere kuriøst: tre-, fire- og femmandsborde fra den senere jernalder, som man allerede dengang kunne se på museer, nærmest torturapparater og meget upraktiske, når man skulle have en elev op til tavlen. Men de var m a l e r i s k e. Havde jeg bare et af disse

borde idag! Og hvad kunne disse borde ikke fortælle om sejre og nederlag, om dumme lærere og forelskelser, om pudsige fortælelser og misforståelser, ja, visse elever havde med knive, blyanter og grifler forsøgt, som fanger i en koncentrationslejr - at meddele sig til efterverdenen flere millimeter ned i træet.

Til læreren var der et fattigt spisebord og en pindestol. Væggene var nøgne og pansergrå (maler Thomsens yndlingsfarve). Man kan bestemt ikke sige, at omgivelserne inviterede til et frugtbart samarbejde om kommende generationers dygtiggørelse og modning. Alligevel husker jeg ikke denne tid som en dårlig periode, og – hvad der vel er nok så vigtigt – jeg

tror ikke eleverne *udelukkende* har dårlige minder fra dengang.

Jeg mindes en pudsig udvikling i disse tre år: Bøgerne var ret slidte, men dyre at anskaffe. De blev til at begynde med transporteret i en rem, der spændtes rundt om. De blev dyrere at anskaffe, det kunne betale sig at værne om dem. Så måtte man have en lædermappe, men en sådan lædermappe var jo et stykke statussymbol, der måtte værnes om, så derfor fik mange anskaffet et flot betræk til mappen, at den ikke skulle tage skade af bagagebæreren.

Mødeprocenten dengang lå tæt oppe under 100, - altså værd at bemærke, at eleverne under så usle vilkår alligevel ikke pjækkede. Selvfølgelig faldt der nogle få af i svingene, men det var få: Skoletræthed var ikke opfundet på det tidspunkt. Nå, nu skal man selvfølgelig passe godt på, når man bliver gammel, at man ikke forfalder til synsmåden: ”da jeg var ung, da var der noget ved det!” På den anden side er der noget, der tyder på, at der kan disket så mange goder og behageligheder op, at man lægger op til klynkeri. Om man så som lærer under de barske vilkår med pres fra pensumkravet forfaldt til unødigt strengt, det må andre dømme om, - en sådan dom kan man frygte, men ikke ændre.

Skolens omgivelser

I 1940 var skolen ret fritliggende. Mellem skolen og den strøm, der kommer fra Præstens skov, men som nu er delvis rørlagt, var der ingen bebyggelse, men kun en nøgen fattig græs- og blomsterklædt banke, intet hegn eller haveanlæg omkring skolen. Frikvartererne gik med lege over hele dette areal – tagfat (”sidste”) – pløes (”kongeløber”) – fodbold og pigernes boldspil op ad muren under betydeligt dejligere for-

hold end i en københavnsk skolegård. Frikvartererne begyndte, når lærer Thomsens klasse løb ud, og det sluttede, når Thomsen sagde: ”Ahem, ahem... så må vi vist til det igen”.

(Jeg har helt glemt at fortælle, at det var et tre-årigt kursus, men vi var kun to lærere og to klasser, sprang altså hvert tredje år over.)

Eleverne dengang var meget aktive i frikvartererne, og de kom derfor friske og rødkindede ind. Dog kunne man se elever kigge en lektie over sammen med en kammerat. Deres morgentur til skolen i al slags vejr gjorde også, at de var friskere og sundere end de elever, der vælted ud af skolebusserne nu om dage. Nogle forældre har ligefrem udtalt, at elever, som i kommuneskoletiden led af tilbøjelighed til bronchitis og lign., overhovedet ikke havde fejlet noget sådant efter realskoletidens begyndelse på grund af de friske cykelture til skole.

Vi havde – stadig så vidt jeg husker – ingen problemer med naboer, hvad man jo godt kunne tænke sig, når der var tale om fodboldspil og sneboldkampe. Det forekommer mig, at vi heller ikke kendte til disciplinære problemer, og jeg håber at dette udsagn ikke er præget af forkalkning og erindringsforskydning. Det lå ligesom i luften, at skulle man nå et rimeligt resultat, så måtte man hænge i. Befolkningens hele indstilling var jo også i høj grad en opbakning; det var jo noget *særligt* at komme på realskolen, – alle vidste, at der skulle lægges kræfter i, og det kan ikke fejle, at eleverne selv følte opgavens alvor til en vis grad.

Første skarpe sving

Som ovenfor beskrevet var de ydre rammer meget dårlige, men der var lys forude. Der lå et legat og ventede på nogle ministerielle formaliteter: ”Carl Ludwig Heintzelmanns Minde”.

Ifølge dette legat ville det være muligt at finansiere en skole til videreuddannelse af øens unge, og set på baggrund af de forhold, som unge havde i andre dele af landet i Jylland og de større øer, så var Læsø-ungdommen urimeligt dårligt stillede. Dette gjaldt for øvrigt ikke blot dem, der ønskede en boglig uddannelse, men også unge, der ønskede sig lærepladser. Udbuddet af lærepladser på Læsø var meget få, og ville man uddanne sig i fag, der ikke var repræsenteret på Læsø, så skulle man flytte over, hvad der jo var en urimelig belastning for de fleste Læsøhjem.

Det første spadestik til den nye skolebygning blev taget med henblik på at få indflytning efter sommerferien 1942. Det var et dejligt indslag i frikvartererne for drengene og mig, for det var jo sjovt at trille den udgravede jord væk og senere – da kælderen og fundamentet skulle støbes – agerede vi blandemaskiner, senere igen hjalp vi murerne med at kaste stenene op ved hjælp af en træspade. En gang ramte jeg et stilladsgangbræt, og stenen faldt tilbage og ramte en elev i panden, men heldigvis ikke der, hvor matematikcentret sidder.

Det blev en meget dejlig forandring, om end det var en noget løjerlig skolebygning. Materialerne var snart meget ringe, også for ringe, snart meget luxuriøse. Murene var af cementsten, yderst beklædt med stænkpuds. Trapper og gange var beklædt med porcelainsfliser, gangen i stueetagen beklædt med fliser. Et flot trappeparti ud mod vejen, ja næsten overdådigt, men en spinkel trætrappe til loftsetagen. De tre meget, meget små klasserum samt loftet var med bøgemarketgulve, - det sidste kom os tilgode, da vi senere i begyndelsen af halvtredserne skulle udbygge med to miniklasserum og et mini-mini kontor på førstesalen. I hvert af de tre klasserum blev der indrettet hjørnekamminer, så vi ikke mere behøvede at fryse. Desværre fik

de ikke nogen lang levetid på grund af dårligt brændsel og ufølsom fyring.

Til vor store forundring omfattede byggeriet også et fuldt monteret badeværelse med badekar. Vandet blev varmet i en ovn/kedel der stod ved enden af badekarret. Ved et rent og skært mirakel undgik en mindre lærersøn at blive skoldet ihjel: der var nemlig ikke nogen sikkerhedsventil, og kedlen gik derfor op i svejsesømmen, og det kogende vand fossede ud i badekarret, hvor lærer Jensens søn netop havde siddet; samme livsfarlige system var indrettet i den lærerbolig, der havde afløst de fire klasselokaler i den gamle skolebygning.

Nye lokaler, nyt undervisningsmateriel, - joh, det var det ”store spring fremad”. Men aflønningen af lærerne var stadig sløj – trods det meget krævende arbejde. Stadig holdt man sig til den treårige uddannelse med hvert tredje år sprunget over: to klasser og to lærere, og det må vist siges, at det er temmelig umuligt for to lærere på forsvarlig vis at dække samtlige læseplanens fag men det var en udviklende opgave at gøre sit bedste i så mange fag, men temmelig barskt.

Trods læreroverskud var det svært at holde på lærerne, hvilket nok skyldtes ansættelsesvilkårene, og eleverne måtte stadig finde sig i at gå til eksamen ”ovre”. Dog fandt den skriftlige del stadigvæk sted hjemme på Læsø. Lærerne måtte ikke være tilstede ved den skriftlige prøve. Der måtte inviteres to tilsynsførende udenfor lærerkredsen: præster, sognefogeder, biografdirektører og lignende højerestående øvrighedspersoner. Jeg kan huske, at en elev til prøven blev ”hylet helt ud af den”. Grunden var, at jeg til de hyppige terminsprøver gik fløjtende eller smånynnende rundt mellem eleverne. Men til den rigtige prøve listede præsten rundt på det alleryderste af tåspidserne – åh, så lavmælt han kunne hviske, når en elev skulle

*Øverst fra venstre:
Lisette Hansen, Poul
Bergsø Pedersen, Ri-
chard Johansen, Holger
Melchiorson, Ingrid
Christensen, Peter
Jessen, Ellis Sørensen,
Allan Strøm Pedersen,
Henry Christiansen,
Knud Jensen, Orla
Vistrup, Erik Jessen.*

*Siddende: Karen Ipsen,
Lise Lotte Jacobsen,
Tove Mortensen, lærer
Børge Rasmussen,
Lissi Jerup Pedersen,
Karin Thomsen, Judith
Melchiorson, Karna
Mogensen. Ca. 1964.
Foto: Læsø Museum*

have radervandet eller et stykke ”klatpapir”, og denne pantomime virkede aldeles overvældende.

Når et mundtligt fag var overstået på den fremmede skole, blev karaktererne telefoneret hjem i kodeform. Efter min fratræden var jeg på besøg på øen og hørte nogle af disse karakterer, og det må siges, at de ikke var lige imponerende alle sammen, hvad der ikke var noget at sige til, når man tager alle forholdene i betragtning og at eleverne skulle ”op” under så fremmedartede forhold. Og så vidt jeg husker, hørte det ikke til de helt store undtagelser at en enkelt elev ”dumpede”, og det må med en senere tids udtryksmåde og betragtning siges at være ressourcspild, – rent bortset fra det rent menneskelige: 3 års arbejde

– og så hjem til øen som ”fiasko”!!! Senere har jeg måttet meddele hjem, at deres barn ikke var egnet til at fortsætte, og i visse tilfælde har jeg derved pådraget mig et fjendskab – ufortjent mener jeg, for jeg kunne ikke bære at have ansvaret for en elev, der for resten af livet måtte bære på fornemmelsen og prædikatet ”dumpet”. Så hellere give hjemmet mulighed for at træffe anden disposition – og her er ”skoletræthed” en god opfindelse.

Andet skarpe sving

Endelig i 1951 vovede censorerne sig til Læsø, men ellers var alt ved det gamle: Eksamen i alle fag – ingen

beskæring i pensum og ikke fuldt kvalificerede lærere. Dog var undervisningsinspektør Hans L. Hansen blevet opmærksom på Læsø-elevernes mindre gode betingelser og havde foreslået, at skolen indstillede sig på at få e k s a m e n s r e t. Dette kunne skolen opnå under en hel række betingelser, hvoraf skal nævnes:

- lokalerne skulle godkendes
- lærerkræfterne skulle godkendes
- der skulle ansættes en bestyrer
- der skulle være 4 klasser på fire trin
- timeplanen skulle opfylde en hel række krav, bl.a. skulle den omfatte tegning, sløjd, håndarbejde, gymnastik og religion
- lærerne skulle aflønnes efter ministerielt cirkulære.

Fordelene var iøjnefaldende og store:

- statstilskud til løn, undervisningsmidler, vedligeholdelse og meget mere
- der skulle gives årskarakterer, som skulle medregnes i eksamensresultatet
- en udtalelse ("anbefaling") skulle udfærdiges sammen med eksamensresultatet
- visse fag kunne gå ud ved lodtrækning
- begrænset pensum
- lærerne skulle selv eksaminere
- skolen kunne selv vælge kvalificerede censorer i de fag, hvor ministeriet ikke sendte beskikkede censorer
- eksamen blev afholdt hjemme i skolens eget regi.

Under et sommerferieophold blev jeg opfordret til at forestå hele denne omkalfatring og altså søge stillingen som øens første rigtige realskolebestyrer. Jeg gik på denne måde ind i den lykkeligste del af mit liv. Fra det københavnske kommunale skolevæsen kendte

jeg jo hele maskineriet i dets færdige form, nu fik jeg det enestående herlige arbejde at omplante – om jeg så må sige – den nye tid til Læsø, hvad eksamensskolen angik.

Men først skulle der jo holdes møder med forældrene til de elever, der allerede var tilmeldt og begyndt under de "gamle" forudsætninger. For dem betød ændringen, at de skulle gå længere tid i skole og modtage undervisning i fag, som man fandt unødvendige. Der er ikke noget at sige til, at man mødte med en god portion skepsis: hvad skulle man f. eks. med gymnastik? Man fik jo motion nok ved at hjælpe til hjemme. Og håndarbejde? Mange af pigerne var jo i forvejen meget ferme til alle mulige huslige sysler. For slet ikke at tale om det nye fag formning eller tegning. Og der er vel ikke noget at sige til, at en eller to elever sprang fra i tide.

Og så skulle skolen jo bygges om. To af de små lokaler var allerede slået sammen til et større. I loftsetagen byggede vi to bitte små lokaler, man skulle gennem det ene for at komme til det bagerste, dertil et minikontor, der også kunne bruges som en art lærerværelse. I kælderen sløjfedes et par rum og der indrettedes et naturfagslokale samt de nødvendige toiletter. Det hele virkede noget "professorisk", som en af skolens venner engang udtrykte det, og måske følte vi nok, at vi havde taget skolen om os "med skohorn" for at få det hele med under samme tag i den lille uegnede bygning. På den anden side havde vi gjort en del for at det hele skulle virke lyst og venligt med lyse glade farver, blomster, gardiner, billeder og plakater, foruden de ægte malerier, der var med i "Carl Ludwig Heintzelmanns Testamente", billeder, der nu hænger på plejehjemmet. Der var desuden Heintzelmanns søkste med sære ting og sager bl.a. søkort fra hele verden m.m. Man må heller ikke glemme billederne af

de skibe, der sejlede pengene hjem til legatsummen.

Det blev nødvendigt at søge samarbejde med kommuneskolen omkring gymnastiksalen. Det voldt lidt problemer derved, at kommuneskolen havde sommertid og vintertid, men det var til at overse. Til gengæld søgte vi dispensation for sløjdundervisning.

For dog at komme den forlængede skoletid til livs, valgte vi forårseksamen, det havde også den fordel, at eleverne kom ud på arbejdsmarkedet før den mere almindeligt brugte sommereksamen, men der var også visse ulemper, så vi gik over til den gængse sommereksamen lige før forårseksamen blev helt afskaffet.

Lærerkrafter

Som sagt startede den eksamensberettigede skole i aug 1951 med en klasse, der allerede havde gået et år, så deres gennemsnitsalder lå temmeligt højt, og så en nyindmeldt klasse. Til at undervise disse to klasser var der en præst, Johs. Jensen, og jeg. Min kone havde også søgt stilling som lærer, men hun måtte foreløbig ansættes hos S. Winther-Jensen i Hals skole, Bangsbo. Hun ventede barn i november, så det var nogle lidt trælse cykelture til Hals skole fra boligen i den gamle realskole i Byrum.

Det første år delte lærer Jensen og jeg fagene mellem os. Næste år blev min kone ansat med bl.a. dansk og skrivning og håndarbejde og pigegymnastik: altså nu 3 lærere og tre klasser. Næste år kom det imidlertid til at knibe, for nu var læreroverskuddet ved at forvandle sig til lærerknaphed, og det at være lærer på landet var ikke så eftertragtet på den tid. Det kom til at præge undervisningen de nærmeste år. Det var nærmest umuligt at skaffe fuldt kvalificerede lærerkrafter, endog til trods for, at lærerlønningerne nu var normerede og fuldt ud rimelige. Jeg havde tit annoncer i "Folkeskolen" for at få lærere. Jeg modtog skam også

mange ansøgninger, som jeg gemte som de kuriositeter mange af dem virkelig var. Enten var det outsiders, som ikke kunne samarbejde, eller de var ukvalificerede eller "sære" i en sådan grad, at det lyste ud af papiret. Ofte var ansøgningerne revet ud af et stilehefte. Andre gennemgik hele deres løjerlige livshistorie. En skrev omtrent således: "Min kone vil skilles, så nu bliver jeg nødt til at skaffe mig et selvstændigt job..."

For at komme ud af dødvandet gjorde jeg mig større og større anstrengelser med annoncerne, og det endte med, at jeg blev "hængt ud i Vendsyssel Tiden": Man afbildede min annonce fra "Folkeskolen", hvori jeg lokkede med nemme og rare elever, forstående forældre, en pragtfuld natur osv.

Inden vi endeligt blev stående ved lærerinde, fru Hansen, wienerbarn,³ født i Tjekkosllovakiet og uddannet i Wien, og cand. mag. Kaja Berg, gik der nogle svære år, hvor jeg hyppigt udbad mig inspektion for at dele ansvaret for de ikke helt tilfredsstillende lærerkrafter. Men så vidt jeg kunne fornemme, var befolkningen ikke altid forstående overfor det faktum, at jeg af og til var nødt til at bede en og anden lærer om at rejse.

De gode år

Der er ingen grund til at tvivle om, at det der skete i 1951 var, at Læsø med eet spring kom næsten på højde med skolevæsenet i landets øvrige egne, i hvert fald for de bogligt indstillede elevers vedkommende. Skolen var nu under grundig inspektion, mere end befolkningen egentlig kunne vide. Når eleverne var til eksamen, var vi lærere det sandelig også. Når de skriftlige besvarelser kom retur med karaktererne for præstationerne, så fulgte der også en ofte omfattende kritik af den undervisning, som censorerne på grundlag af elevpræstationerne skønnede lå til grund.

*Læsø realskole
1968. Den
sommer sagde
det sidste hold
elever farvel
til skolen, der
havde eksisteret
i 25 år.
Foto: Privat eje*

Det samme var tilfældet ved mundtlig eksamen med beskikket censor: nogle dage efter kom der fra hans hånd fra undervisningsministeriet en udtalelse om lærerens optræden, hans eksaminationsform, karaktergivning og elevernes kunnen og viden. Så alene af den grund følte man sig tilskyndet til at lægge sine bedste kræfter i undervisningen. Det gjorde jo også – da vi efterhånden fik det stabile lærerkollegium – at vi blev bedre og bedre til at leve op til fordringerne, alt sammen til fordel for eleverne.

Kommunalpolitisk set var den ”private” realskole en ren og skær fidus. Det var legatets realskole, bestyredes af legatbestyrelsen, der igen ret beset var sognerådet. Jeg mindes, at sognerådet engang i sin egenskab af legatbestyrelse vedtog et eller andet, som sognerådet så i sin egenskab af sogneråd forkastede.

Møderne i legatbestyrelsen gik gerne meget stille af, nærmest i idyl, – kun når fripladserne skulle fordeles, var der lidenskaber i luften!

Man kunne få det indtryk, at realskolen nød en vis goodwill hos sognerådet, men det var jo også sognerådet selv, der havde taget skridt til at løfte kursus op til eksamensberettiget skole og nu var tilfreds med denne nye status.

I ”Danmarks Realskoleforening” drøftede vi tit, hvori den private realskoles fortrin egentlig bestod. Nogle af os konkluderede som regel, at både elever og lærere i højere grad identificerede sig med skolen og havde et mere personligt forhold til den. Der er mange træk i den senere skoledebat, der udtrykker det samme synspunkt.

Optagelse på realskolen

Det blev et større og større problem, efter hvilke retningslinier vi skulle optage elever på realskolen, og det var disse forøgede problemer, der tilsidst fik mig til at foreslå oprettelse af en centralskole. Det var som nævnt tidligere skik og brug at optage ”revl og krat” for at få elever nok til at drive realskolen. Det var egentlig synd og skam, for det var jo ikke nok at have **håbet**, det var jo nok så vigtigt at have evnerne til at tage presset. Og nogle elever pådrog sig derved en fornemmelse af ”nederlag”, som det kunne tage temmelig lang tid at leve sig fri af. Lærerne kom også tit i klemme på denne måde, for det var jo ret nemt og nærliggende at give lærerne skylden for at det gik ”skævt”. Det kan jo dog i denne forbindelse også hævdes at en lærer – han være sig aldrig så god – ikke kan ”passe” til alle elever, forstået på den måde, at en type lærer inspirerer nogle elever, en anden type lærer nogle helt andre elever.

Vi ændrede formen for optagelse på følgende måde: Når tiden for optagelse på realskolen nærmede sig, opfordrede vi gennem en annonce i Læsø-posten forældrene til at henvende sig til den hidtidige førstelærer og der søge vejledning om barnets chancer for en vellykket boglig uddannelse. Allerede her lå kimen til en vis uoverensstemmelse. I kommuneskolen var det jo for en meget stor del f l i d e n og hjemmets opbakning, der talte. Udenadslæren var jo dengang endnu i højsædet, og problemløsning var *ikke* et bevidst indhold.

Selvfølgelig måtte realskolen også for en stor del bygge på hukommelsespræget undervisning (indlæring) især i sprog, historie, geografi m.m., men i fag som f. eks. fysik og matematik slog flid og udenadslæren naturligtvis ikke til. Vi havde den praksis at optage elever, når forældrene insisterede.

Dette virkede godt, indtil den nye skolelov indførte den tre-årige realskole-uddannelse, under hvilken lå 6. og 7. klasse boglig og 6. og 7. klasse ikke-boglig. Parallelt med de tre realklasser, skulle kommuneskolen have tre frivillige år uden afgangseksamen, men det blev aldrig indført, – en forskelsbehandling af de ikke-boglige elever, der bl. a. medførte et større og større pres på realskolen. Realskolen var med sine fire klasserum og med de fire faglærere i den grad indrettet på at have fire klassetrin. Med sognerådets godkendelse og ministeriets stiltiende accept fik vi det så ordnet sådan, at vi fik en 7. klasse ”boglig” i hvilken vi havde en god lejlighed til at vurdere, hvem der havde tilstrækkelige forudsætninger for at klare fordringerne til et videre eksamenspræget forløb. Det gik også fint et stykke tid. MEN – for der var et stort men – miseren var, at de elever, som vi ikke skønnede at kunne få gavn af at gå videre i realskolen, jo ikke havde noget at ”komme tilbage” til. De gik så ud i ”det praktiske liv”, men ofte med en appetit på og forståelse for en videreuddannelse. Kommunen havde ikke sørget for et tilbud til de ”ikke-boglige” elever.

Efterhånden pressede flere og flere forældre deres børn ind i realskolens 7. klasse, og derved fremprovokerede de ubevidst en afgørelse af større rækkevidde, for det blev mere og mere uudholdeligt at skulle udskille flere og flere som ”ikke-læse-egnede”, samtidigt med at det gik op for flere og flere at man også på Læsø måtte tilbyde fortsat skolegang til elever, der ikke kom på realskolen. Det fik mig til at foreslå bestyrelsen/sognerådet at arbejde for at samle hele øens undervisning i én centralskole, så alle elever kunne tilgodeses, uden at man var nødt til at stemple elever som ”egnede” og ”uegnede”.

Men hvordan det spændte af, er en helt anden historie, som vor gode ven og læremester, H.C. Andersen så rigtigt udtrykte sig.

Fester og traditioner

Fra årene 40-43 husker jeg – udover den bazar, der skulle give mig lønforhøjelse – kun en enkelt fest: juleafslutningen, som eleverne selv tog initiativ til. De næste otte år, hvor jeg var ansat i København, levede denne Juleafslutning videre som tradition med forældredeltagelse, men i stedet for elevernes sketches og revy-agtige indslag ("gøren grin med lærerne") var der indført "dilettant", bl.a. Hostrups syngespil. Kun et af disse syngespil, "Abekatten", nåede jeg at overvære i 1951, men det var mere end tærne i mine sko kunne klare, så vi vendte tilbage til revy-formen, – og nu er jeg nødt til at udtrykke mig så stærkt som at sige, at jeg er flere generationers elever taknemmelig for en række sprudlende oplevelser. Tilsidst indrettede vi en slags primitiv scene med fortæppe til dette formål. Eleverne stod helt og holdent for arrangementerne, og så var der kaffe og blødt brød til alle: Elever, lærere og skolens "nære venner". Blandt disse sidste vil jeg altid huske sognerådsformand Aksel Jensen. At have dette "store brød" i vor midte var tryghed, morskab og lune – han kunne underholde!!!

Vi gjorde også meget ud af eksamenstiden, og der hjalp forældrene til, skal jeg love for. Vi prøvede på at gøre eksamen til noget festligt, derfor stod der altid blomster på "det grønne bord" (samt en æske Läkerol til de tungelammede). Det fulgte forældrene op ved at skabe en tradition, som jeg ikke kender andetsteds fra: der kom buketter fra gartneren med hilsner og ønsker til elever og lærere. Jeg ved ikke, hvilket indtryk dette gjorde på eleverne, men vi lærere følte det, som om vi havde øens befolkning bag os i vort arbejde, tak for det.

Når så alle eksaminationerne var overstået, så kom årets store fest, dimissionsfesten, hvor eleverne skulle have overrakt eksamensbevis og vidnesbyrd.

Der blev dækket lange kaffeborde (aftenkaffe, selvfølgelig). Forældre, elever og lærere, skolens gode venner, bestyrelsen og øens fotograf – alle i stiveste puds, blomster, lys, flag og højskolesangbogen. Først en lang trættende tale af skolebestyreren (han havde altid voldsomt besvær med at begrænse sig). Så en højtidelig overrækkelse af papirerne, måske med et par rappe bemærkninger til den enkelte, også af og til en klump i halsen. Så kom flidspræmierne! Jeg kan forstå, at uddelingen af disse skabte nogen diskussion. Men det måtte være den helt rendyrkede holdning, at flidspræmien måtte gives for arbejdsindsatsen, altså hvordan eleven havde forvaltet sit pund, evnen til at skabe et godt klima blandt kammeraterne eller lign., der skabte elevers eller læreres påskønnelse. Men det måtte ikke have det ringeste med karakterudmålingen at gøre.

Af og til havde forældrene noget på hjerte, og der voksede også den tradition frem, at en af eleverne i en kvik tale satte tingene lidt på plads efter fire års slid med bøger og kedelige lærere, og derved fik visse voksne en fornemmelse af, at tonen havde udviklet sig noget siden "deres tid".

Af andre festlige arrangementer kan nævnes op-tagelses-ceremonien: et par uger ind i skoleåret skulle de nye elever have buksevand som indvielse til livet i den nye skole. Jeg håber og tror, at dette altid gik harmløst til.

Pludselig et år havde afgangsholdet fået den ide, at "sidste skoledag" skulle fejres. De klædte sig ud som på deres allerførste skoledag, tog dukker, brandbiler og andet legetøj med og opførte sig vidunderligt pjattede hele dagen. Da dette efterhånden gik lidt over gevind ændrede skikken sig til tidlig vækning af lærerne med traktorudflugt, kaffe og blødt brød.

Et vigtigt led i skolens arbejde er forældreindslaget.

I 1951 fik jeg eleverne med på, at skolen manglede et kaffestel til forældremøder. Eleverne var mildt sagt fyr og flamme: Skolen blev helt omkalfatret. I loftslokalerne var der udstilling og demonstration af de bedste ting fra samlingerne (bl. a. den gamle hejre, der i dagens anledning havde fået briller, hat og halstørklæde). Et lokale var indrettet til ”Skipperkroen” tapetseret med de mest spændende af kaptajn Heintzelmanns søkort (og det var et ”tilløbsstykke” for fiskere og ældre sejlskibsfolk), i det store lokale var der kaffeslabberads, og de store piger var ferme til at traktere med madder, æbleskiver og pandekager og hjemmelavede ispinde. Der var amerikansk lotteri og fiskedam og meget andet. Det hele var festligt, folkeligt og fornøjeligt og gav et dunderende overskud. Foruden at dække indkøbet af et kaffestel var der også råd til at få støbt et terrazzobassin til blomster i det store vindue ud mod vejen, og det var noget, man satte pris på.

Det første hold efter den nye ordning i 1951 har også æren for anlægget rundt om skolen. Endnu i 1951 lå mursten og skærver og rester fra byggeriet i 1942 og fra ombygningen af den gamle skole til lærerbolig. Kæmneren (Rolf Pedersen) spurgte mig – noget forarget – om det ikke var en ide at gøre noget ved omgivelserne. Ideen slog an hos ældste hold. De plantede og gravede, såede og lagde fliser, der blev skaffet planter, alt sammen med det resultat, at man ikke alene var fri for at bede eleverne om at skåne omgivelserne mod voldsom leg, de var næsten helt fanatiske håndhævere af alt det pæne, de lugede og vandede, og jeg er sikker på, at folk påskønnede initiativet, ikke mindst når paradisæbletræet blomstrede med sine dybt rødviolette blomsterklaser. I vindueskarmene havde vi blomster, potteplanter, som selvudnævnte blomsterpiger tog sig af – og de trivedes, blomsterne altså.

I halvtredserne var der endnu megen livlig aktivitet i

frikvartererne. Vi havde fået tillagt parcellen østen for skolen, og her kunne man tumle sig! Men umærkeligt blev det lidt efter lidt for ”barnligt” at lege. I stedet for stod man småfrysende og ventede på, at frikvarteret skulle være forbi og man kunne komme ind i varmen igen. Måske hang dette lidt sammen med skolebusordningen. Men trist var det nu at se på.

Denne skolebusordning væltede for øvrigt et af de gode indslag i skolens liv. Realskolen havde i samarbejde med øens foreninger fået tildelt et filmsapparat med tone! Det resulterede i en særordning på realskolen: en dag om ugen var filmdag, d. v. s. vi skubbede fagene og viste så en større eller et par mindre film af kulturelt indhold, fagligt eller underholdende. Når filmen var forbi, genoptog vi læseplanen, og så kom eleverne lidt senere hjem den dag. Det var et arrangement, som mange af mine kolleger på fastlandet misundte os, – men det var jo før TV-tiden motiveret i et ønske om at bringe noget af det ind til eleverne, som mere eller mindre hørte til andre elevers hverdag.

Årene 1940 – 68 set i historisk perspektiv

Det er næsten umuligt nu at forestille sig, hvor primitivt alting var omkring præliminærkursus. Her tænker jeg mest på, at det egentlig først og fremmest var drenge, der skulle på realskolen, og at mange blev kaldede med lys og lygte, men det var ikke indlysende, at piger skulle på realskolen, når de ellers var sunde og raske og ”normale”. Når man havde fået sin realeksamen (altså præliminær), så gik man tit ikke videre, end man ellers ville: altså fiskeri, landbrug, læreplads, husligt arbejde. Kun nogle enkelte gik videre med skolegang (gymnasium – seminarium). Selv i 1951 måtte man ofte animere de bedst egnede til at gå videre. Ofte stødte man på det selvfølgelig problem: Hvordan får vi råd? Efterhånden fik vi dog et godt

samarbejde med Viborg Katedralskole, der havde kostafdeling, hvor vore elever ofte fik fripladser.

Når vi i matematiktimerne kom til Rente og rentes rente, brugte vi nogle timer til at finde ud af, at det måske kunne betale sig at tage sagen i egen hånd: så og så meget koster de år du uddanner dig, så meget merindtjening kan du opnå, altså kan du betale læsegælden af så og så hurtigt, det var jo dog elevens fremtid, det drejede sig om, ikke forældrenes. Regnestykket viste at det var en fin forretning, men da var renten jo også 4 %. Det blev den jo desværre ikke ved med at være, og ingen ved hvor mange unge skæbner, det ødelægger.

Disse synspunkter og beregninger kunne jo også anvendes på elever, der søgte lærepladser på fastlandet, når mulighederne på Læsø var udtømt. I disse år kom dertil, at militæret havde større og større behov for at uddanne egne folk til tekniske specialister, det lokkede (og hjalp) mange, og det var jo en rimelig billig måde at få sig en uddannelse på. Jeg har bare aldrig kunnet affinde mig med, at unge mænd skal modtage en praktisk uddannelse jævnsides med en tilvænning til tanken om i givet fald at skulle slå andre mennesker ihjel.

Børge Rasmussen var født i 1915 i Kbh. og kom til Læsø første gang kort efter krigen. Vendte siden tilbage til Kbh., og kom igen til Læsø i 1951. Flyttede atter fra Læsø i 1969 og bosatte sig i Ry hvor han levede til sin død i år 2000.

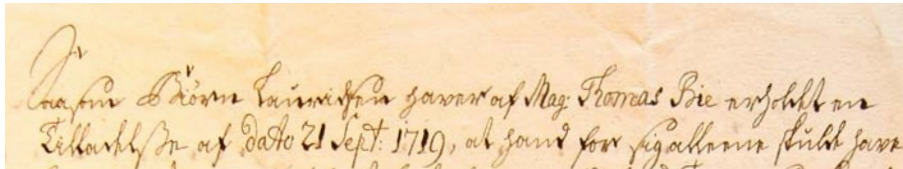

Alt i alt – når man ser udviklingen fra 1940 til -68 i tidsforkortning som en langsomt optaget film afspillet hurtigt – ”fra vaklende præliminærkursus til hypermoderne centralskole” så er det som om Læsøs ungdom i disse år for en stor del takket være legatet ”Carl Ludwig Heintzelmanns Minde” fik del i den udvikling, som for længst er sket andre steder – i hvert tilfælde i byer og bymæssig bebyggelse. På andre måder har Læsø jo i det samme tidsrum – på godt og ondt – gennemlevet den samme udvikling. Det er jo næsten som et privilegium (eller som en vis gejstligt interesseret biografejer sagde: ”et privilegium”) at have kendt Læsø i de ”gode gamle dage”.

Noter

- 1 Ruhmkorffer – Induktionsapparat produceret og markedsført af Heinrich Daniel Ruhmkorff i midten af 1800-tallet. Apparatet bestod af to sæt kobbertråde, henholdsvis mange fine og få grove, viklet om en kerne af jern, tilsluttet jævnstrømsforsyning og forsynet med en vibrerende afbryder. Ved afbryderens påvirkning udvikledes stærk strøm, der ytrede sig i op til 30 cm lange gnister, som eksempelvis kunne bruges i røntgenapparater og radiosendere – og til aktivering af gas i geisslerske rør, som det var tilfældet i visse primitive, batteridrevne og bærbare gaslamper.
- 2 Geisslerske rør – lukkede glasrør med elektroder i enderne. Røret er fyldt med en given gasart; når der tilsluttes spænding bringes gasarten til at lyse. Geisslerrør bruges til spektroskopiske analyser af gasarter, og konstrueredes i 1800-tallet af en tysk instrumentmager og glaspuster, J.H.W. Geissler.
- 3 Efter schweizisk forbillede blev der i årene 1919-1925 formidlet, organiseret og afviklet ca. 25.000 ophold for børn fra Wien, wienerbørn, i Danmark. Dette skete som en humanitær håndsrækning til fattige og sultne børn efter 1. verdenskrig.

Tang på Læsø

Indledningen til dokumentet.

Tangtaget har tilbage i tiden prydet stort set alle bygninger på Læsø, men i dag findes der desværre kun få huse og gårde, som endnu har det. Grunden hertil skal bla. ses i, at der atter skete en nedgang i mængden af ålegræs ved Læsøs kyster, samtidig med at nye typer tag dukkede op. Der er heldigvis gjort meget for at bevare de sidste tangtage der er tilbage. Her tænker jeg specielt på Museumsgården og Hedvigs hus, som begge er i museets varetægt, og derfor vil stå med det flotte tag i mange år endnu. Et andet problem var, at der ingen efter hånden kunne tænge et tag med ålegræs; men driftige mennesker på øen er heldigvis i gang med at genfinde teknikken fra gemmerne. Jeg håber at det vil lykkes.

Med disse tanker i hovedet kunne jeg ikke lade være med at stoppe ved et gammelt dokument, som jeg har fundet på Landsarkivet i Viborg. Det viser, at det som i dag ikke var uden problemer at fremskaffe tang til tagene og som, det også tidligere var en skik, til gødning af jorden.

Dokumentet er fra 1719, altså snart 300 år gammel og omhandler rettighed til den tang, der flød på Læsøs kyster, eller mere præcist om man frit måtte tage den tang, der drev i land lige ud for ens egen gård.

Dokumentet omhandler en mand ved navn Bjørn

Lauridsen, som efter sigende havde fået lov til at tage og bruge den tang der drev i land ved hans gård. Men som det ofte går, når nogle får en tilladelse, er der andre der er utilfredse. Indledningen i dokumentet lyder som følger:

"Saasom Biørn Lauridsen haver af Mag. Thomas Bie erholdt en Tilladelse af Dato 21 Sept. 1719, at hand for sig alleene skulde have Frihed og Rettighed til at lade bierge ald den Tang, som kunde samlis paa Havbreden lige Vesten for hans Gaard, hvilken Længde af Havbredden naar dend skulle være lige saa lang som Længden fra dend Syndre Hiørne til dend Nordre Hiørne af bem.te Biørn Lauridsens Vesterdige kunde være over 300 Alen"

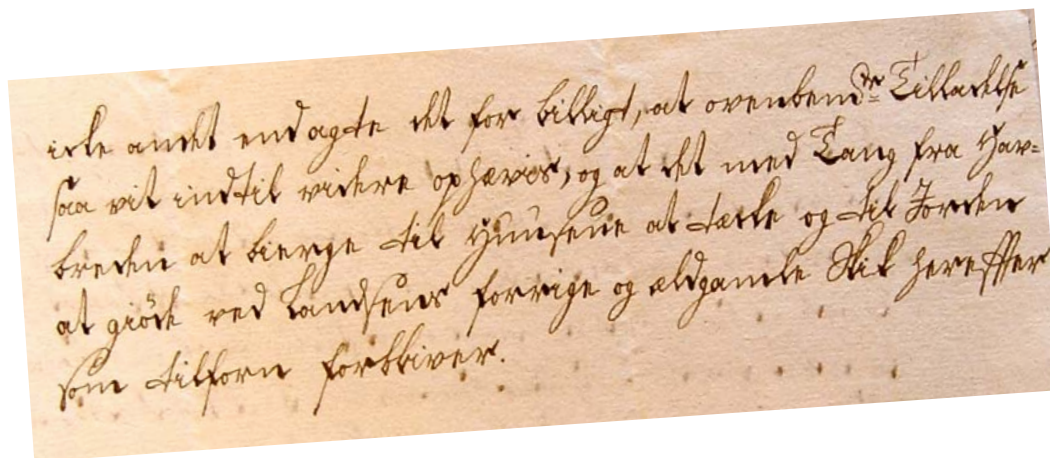
Nu skulle man tro, at det var nemt at følge op på denne tilladelse, men problemet var, at manden, Thomas Bie, der havde givet tilladelsen, i samme stund havde forladt Læsø. Her ses næste afsnit, som omtaler denne afrejse:

"Da som samme Tilladelse blev givet af M. Bie, da hand var ferdig at reise fra Landet, saa hand dend tiid ikke kunde have Leilighed nærmere at erkyndige sig om dend Sags Beskaffenhed, Biørn Lauridsen ogsaa haver samme Tilladelse indholdet indtil effter Kyndelmisse 1720, og mand siden haver erfaret at det var alle Landsaatterne til Fornærmelse, om een eller anden

*Real Danias Hus
på Tangborgvej i
Gammel Østerby.
Foto: Privat eje*

De sidste linjer
i dokumentet.

Mand skulde ligesom have Strandrettighed og ejendom paa det som af Arilds tiid haver været til fællis for alle"

Men der var hjælp at hente, som det ses af næste afsnit af dokumentet:

"da haver icke alleene Hans Velædle Højærværdighed Biskopen og Prousten He. Absalon Finde men end og M. Thomas Bie strax for min Bortreise til Læssø begiært af mig, at naar ieg kom paa Landet, ieg da vilde grandske og efftersee Stæderne, anhøre hvad de andre Landsaatter mod dend givne Tilladelse kunde have at protestere, og dereffter sammen Tilladelse, saa vit billigt og lovligt kunde eragtis, forandre."

Det sidste afsnit af dokumentet viser, at alt blev ført tilbage som det var. Afsnittet følger her:

"Hvorudover ieg icke alleene haver eftersee Stæderne, men og hos Indbyggerne paa Landet ladet mig underrette om de adskillige onde Consequencer, deraf kunde følge, hvis een eller anden nogen Rettighed til den Tang, som af Havet lige ud for hans Gaard optagis, frem for andre sig skulle tilegne, og kand derfor icke andet end agte det for billigt, at ovenbem.te Tilladelse saa vit indtil videre ophævis, og at det med Tang

fra Havbreden at bierge til Huusene at tække og til Jorden af giøde ved Landsens forrige og ældgamle Skik hereffter som tilforn forbliver.

Dette at Være rigtig Copie af Originalen testerer N. Skive."

Der åndede atter fred og ro over Læsø.

Kilde: Viborg bispearkiv på Landsarkivet i Viborg – C2-255
"Domkapitlets prokurator 1595-1728"

Kurt Dahl bor i Svenstrup, syd for Aalborg og arbejder til daglig på Tech College Aalborg. Han har arbejdet med Læsøs historie i snart 20 år og har udgivet flere bøger om emnet, samt skrevet adskillige artikler til årsskriftet.

Erindringer fra Bangsbo og Klitten

Mine forældre gik i Hals skole omkring 1885. Fra dengang, og fra tiden senere, har jeg hørt fortalt og selv oplevet meget, som jeg her vil berette om: De små kår, som de gamle fortalte om, lidt om Husmandsforeningen og de nye tider for landbruget, da bilerne kom til Læsø, om den gamle doktor og andre kendte personer fra dengang.

Bangsbo var mit hjemsted i 48 år, men nye tider tvang mig til at søge andre muligheder, og det blev i Arden og Hobro.

Det begyndte i Frederikshavn

Ved et underligt træf blev jeg født på Frederikshavn Sygehus. Min mor havde tilbøjelighed til at føde store børn. Senest havde hun fået en dreng, som vejede 12 pund. Fødslen stod på i tre dage, og man måtte hente en læge i Frederikshavn. Han blev sejlet til Læsø med en lille slæbebåd, som tilhørte bjærgningsselskabet Svitzer. Min far var dengang forhyret med et af rederiets skibe, "Viking", som tømrer. Desværre var barnet dødt ved fødslen.

Efter denne fødsel havde lægen erklæret, at der ikke gerne skulle komme flere børn. Skulle uheldet være ude, måtte min mor rejse til Frederikshavn Sygehus, så man kunne fremskynde fødslen, inden barnet blev for stort. Om jeg var særlig velkommen, ved jeg

ikke, men den 10. februar 1916 blev jeg med vold og magt hevet frem i dagens lys, - og var naturligvis den dejligste lille unge. Det dejlige forsvinder desværre efterhånden!

14 dage gammel blev jeg efter sigende kørt ned til skibet, som skulle føre mig til Læsø. Det var på den tid et meget lille dampskib, måske privatejet. Ærgerligt, at jeg ikke den gang kunne tale, for hvor ville jeg så have pralet med bilturen. Jeg tror ikke, at der på den tid var nogen bil, der havde sat hjulene på Læsø. Damperen var for lille til biltransport. Herefter var jeg så læsøbo og den første tid af den formening, at Læsø var hele verden. Man hejste solen op i øst og puttede den til ro i vest.

Nye tider for Landbruget

Der var ved at ske noget på Læsø. Der var en mejerist, Laursen, som havde startet mejeri i Byrum, og dermed blev der etableret mælkeruter i de forskellige egne af øen. Jeg husker Østerby, Klitruten, Bangsbo Nord og Bangsbo Syd, Skoven, et antal ruter i Byrum og vestpå, som jeg ikke rigtigt kender til. De, der havde heste, sluttede sig sammen og kørte så ruterne efter tur. På de mindre brug, hvor man ikke havde heste, kunne man ved at betale 7 % af mælkepengene få mælken bragt til mejeriet.

*Barndomshjemmet
"Kukhuset" i Klitten.
Bagerst ses Svend Aage
Meyers mor Oline Meyer,
født Olsen.*

*Fra venstre Svend Aages
ældre søskende:
Magda Eggertson, Julia
Sveinson, Dortha Stef-
fensen og Kristian Meyer.
Foto: Læsø Museum*

Samme mejerist Laursen kunne blive noget gal i hovedet. Det fortæltes, at Sylvester Larsen, som kørte Østerbyruten, var noget sent på færde. Denne rute var den sidste på listen. På mejeriet var man nødt til at holde maskinerne i gang, til den sidste mælk var skummet. Da Sylvester omsider kørte til perronen, fór Laursen, som ikke var nogen stor mand, ud og gav Sylvester en ordentlig skideballe. Sylvester, der til gengæld var en stor, kraftig mand, bukkede sig sindigt ned mod Laursen og sagde: "Så bitte og så gal!" Sylvester kunne tage det ganske roligt. Inden han nåede fra Østerby og fik alle mælkejungerne læsset af, var det bedste af hans dag alligevel gået!

Husmandsforeningen havde holdt sit indtog på Læsø. Den var nok startet i Bangsbo på den ejendom, som Niels Jensen ejede. Den havde stået tom, men var købt af Marinus Nielsen¹ Han var dengang endnu ugift og boede hjemme hos sin mor, der var enke og

ejede den gård, som Albert Wiis senere havde i mange år, mens hans børn voksede op. Albert var gift med Marinus' søster Marie. Husmandsforeningen holdt møder i en stue i den tomme ejendom. Ved disse møder kom der undertiden konsulenter, der vejledte de gæve læsøbønder om fodring af husdyrene og gødskning af markerne. Resultatet kunne mærkes på de små landbrug der på egnen og ud over hele øen, både på avl og mælkeproduktion.

Færgetrafikken

Der skete også det, at der blev dannet et andelsselskab, som købte et ældre og noget større dampskib end det eksisterende på overfarten. Det nye skib fik navnet "S/S Læsø". Det besejlede ruten, indtil et nyt blev bygget på Frederikshavn Værft i begyndelsen af 1920'erne. Det ny erhvervede skib kunne medbringe

Familien Pedersen i Klitten. Manden på fotoet er lægmand Lauritz Pedersen, med hustru, moder og sønnen Hans Pedersen. Foto: Læsø Museum

biler, én midtskibs og én på agterdækket. "S/S Læsø" besejlede ruten indtil 1960'erne og blev i mellemtiden ombygget til motorskib.

Da man fik den første færge, der kunne bringe biler over Kattegat, var landevejen ikke længere den fredelige færdselsåre, man ellers var så vant til at færdes på. Hesteforspandene var skrækslagne! Om det var larmen eller det, at en vogn kunne køre af sig selv, der skræmte hestene, er jeg ikke klar over, men kusken var mindst lige så bange som hesten. Det skete også, at en køretur endte i grøften, hvis man mødte et af de osende og larmende uhyrer.

Biltrafikken

Nogle af de første bilejere var Marinus Sørensen og Diser-Karl. Sidstnævntes mor drev en marskandiser-

forretning, og når man havde købt noget der, sagde man, at man havde handlet hos Marskandisermutter. Det fortælles, at Karl Hansen, der havde den lille ejendom "Krattet" over for garnspinderiet, også havde erhvervet et sådant køretøj. Spinderfamilien havde hyret Karl til at køre til Østerby. Hvor langt de nåede, er jeg ikke klar over, men der skete det, at et af hjulene punkterede. Efter flere mislykkede forsøg måtte Karl opgive lapning og erklære over for familiens medlemmer, at de måtte gå hjem! De kom hjem, men historien melder ikke noget om hvordan! Karl kom da også hjem, men jeg har aldrig senere hørt noget om hans bil.

Lægen

Jens Lorentzen havde også anskaffet sig en bil, så vidt jeg husker en grøn, åben model med tre gear og et båthorn med en sort gummibold til at trykke på. Det var faktisk unødvendigt med horn, for den bil kørte aldeles ikke lydløst! Jens Lorentzen kom til at køre lægekørsel med gamle dr. Jensen. Han var sygekasselæge og tillige kredslæge, den sidste af slagsen på øen. Man sagde om dr. Jensen, at han var en dygtig læge. Når en patient var dødssyg, kunne han sige temmelig bestemt, hvor mange levedage den syge havde tilbage. Nogen blid natur var han ikke!

Doktoren ejede Klitgården, hvis forrige ejer gik under betegnelsen Jens Klitgaard. Doktoren deltog også i generalforsamlinger og kommunalbestyrelsesmøder. Engang ved et af sidstnævnte møder angreb han skolen for ikke at lære børnene at stave. Samme dag var der med kridt skrevet: "Datteren er en ski". Et var, at "datteren" var stavet forkert – noget andet, at der sikkert ikke var tale om de brædder, man sætter på fødderne og glider gennem sneen med!

Der gik også en historie om, at Jens Lorentzen

havde kørt doktoren på et sygebesøg, der trak noget ud. Jens Lorentzen stoppede derfor motoren, men da han igen skulle starte, viste det sig, at han havde tabt startsvinget. Nu var gode råd dyre! Han måtte bede doktoren stå ud af bilen, for nu var der intet andet råd end at prøve, om han kunne skubbe den i gang. Det lykkedes, men da bilen stod i gear, tøffede den bare af, så Jens tabte træskoene, da han måtte sætte farten op for at fange bæstet, hvilket lykkedes. Doktoren samlede træskoene op, og med dem i hånden kom han hen til bilen. Køreturen fortsattes. Om Jens senere fandt startsvinget, melder historien ikke noget om.

Tiden kom, da gamle dr. Jensen måtte give op. Hans efterfølger var en yngre sygekassælæge – jeg mener at kunne huske, at han hed dr. Hansen. Dr. Jensen fortsatte med lidt privat praksis, hvor man for et beskedent beløb kunne blive hjulpet. Dette var der nogle, der benyttede sig af, for de stoledes ikke på ”ham den ny”. Imidlertid var dr. Hansen gal i hovedet over, at ”ham den gamle” drev sin egen praksis, så nu skulle der laves grin med ham! En dag mødte den unge lægefrue op hos dr. Jensen og ville undersøges. Hun fremviste sine ben og trak noget op i kjolen. ”Nå, er’t det, De fejler? Ja, det kan jeg desværre ikke gøre noget ved nu, men havde det været i mine unge dage, skulle jeg snart ha’ ordnet den sag!”. Ja, det var historier, der endnu blev fortalt og grinet af i mit voksenaliv, skønt de stammede helt tilbage til begyndelsen af 20’erne.

Posten

Hvad jeg her har fortalt, er ting der skete før 1923. Det var det år, jeg kom i skole. Jeg mener, at det var omkring den tid, at Robert Jensen, der var postkører, købte en lille gul bus. Den blev straks døbt ”Postbilen”. Den gamle lukkede postvogn, der i mange

år havde besørget postkørslen fra Vesterø Havn til Østerby, stod i flere år på Museumsgården, men er nu havnet på Bangsbomuseet ved Frederikshavn. Der står den vel meget godt, men jeg kan ikke rigtig lide, at den kom derover, for det er jo den, der har tjent læsøboerne i mange år.

Den nye postbil havde plads til passagerer, og det var en stor fordel at kunne fortsætte rejsen til Byrum, Bangsbo og Østerby på en anderledes behagelig måde. Der opstod også en anden mulighed, idet en mand kom til Læsø medbringende, hvad vi i dag ville kalde en lille lastbil. På ladet kunne monteres et par lange polstrede sæder ude ved siderne. I regn, frost og kulde kunne en sejldugskaleche sættes over. Jo, det var fremskridtets tid på Læsø. Nu kunne Bil-Andersen, som man kaldte ham, befordre både folk og fæ.

Hals Skole- min skole, vores skole

Så vidt jeg husker, var Læsø i de gode gamle dage opdelt i tre sogne: Hals, Byrum og Vesterø. Jeg er noget i tvivl om, hvorvidt Østerby var et fjerde sogn, idet Hals var delt i et Hals Østlige og et Hals Vestlige,² men ét ved jeg: Skellet mellem Hals vestlige og Byrum må være Hals Skolevej – dertil gik da postgrænsen. Hals skole ligger altså lige ud til grænsen mellem Hals og Byrum sogne, men de fleste af børnene, der boede øst for vejen op til Østergård, gik nu i Hals skole. Her kan jeg blandt andet nævne børnene fra Østergårds Mølle og Langstræde. De ville dog gerne prale af at være byrumboere.

Hals skole var nu ikke af ny dato. Farfar, der var født i 1840, havde gået i skole der, ligeledes min mor, der var født i 1876. Min kone, der var fra Byrum, boede nær skolen, mens jeg var ægte bangsboer. På den tid, da mine forældre gik i skole, og i tiden før det, var der kun én skolestue og én lærer. Skolegangen

*Husmandsstedet i Bangsbo, Østerbyvejen 34, som Svend Aage overtog da hans moder døde. Faderen blev boende. Her boede han med sin familie til han flyttede til Arden i Himmerland i 1964. Billedet er fra ca. 1955.
Foto: Privat eje*

var indrettet sådan, at om sommeren gik de store børn kun i skole to dage om ugen og de små fire dage. Om sommeren var der masser at gøre for de store børn hjemme på de større ejendomme, mens småfolks børn kom ud at tjene som hyrdedrenge, der vogtede kreaturerne, som gik i fri drift på strandengene – dem er der som bekendt en del af på øens sydside. Løsdrift vil sige, at man dengang ikke brugte hegn, sådan som det senere blev aktuelt. De små måtte som sagt gå i skole fire dage om ugen i sommertiden, men så kunne de små rollinger, som de store flot kaldte dem, gå hjemme og hygge sig bag mors skorter om vinteren, mens de store måtte døje kulden og traske i sne og sjap fire dage om ugen.

Skolestuen var indrettet med nogle temmelig lange borde med sammenbyggede bænke. Der stod endnu et par af de meget lange borde forneden i klassen,

da jeg gik i skole, hvor vi nu ellers havde tomandsborde. Den del af skolen, hvor 1. og 2. kl. havde til huse, sagde man var den gamle skolestue med bjælkeloft. I den store klasse var der gipsloft, hvilket nok var, fordi det var en nyere tilbygning.

En meget agtet lærer ved navn Plesner var nok ret ung og nyuddannet fra seminariet, da han kom til Læsø. Det var vistnok noget nyt – alle lærere havde ikke været lige veluddannede. Plesner havde vist været lærer der en stor del af fars skolegang. Grundet husuens sygdom flyttede de fra øen, men han glemte aldrig Læsø og gæstede flere gange øen. Far omtalte også en lærer Vesterholt.

Der var også en kakkelovn i skolestuen, men ikke en blå oxyderet som i vore dage. Far fortalte om, hvordan børnene stegte deres fedtemadder ved at holde dem med den smurte flade mod den varme

kakkelovn. Det gjaldt vel at mærke kun dem, der var så heldige at have fedt på brødet! I de mindre hjem, som der var mange af der på egnen, var der ikke råd til eller mulighed for at holde svin. Måske havde de en ko eller to, men med det foder, man havde på de tider, blev der nok ikke meget smør til skolemad, og slet ikke om vinteren.

Fåreavl

Man holdt en del får; de er jo nøjsomme dyr. Så når man fik kød, var det mest fårekød. Det var især lårene, der blev saltet i tøndene, som var bygget specielt til det. Der blev lavet en lage, der skulle være så salt, at den kunne bære et æg. Nu skulle kødet så ligge der et bestemt antal dage. Derefter blev stykkerne hængt op i den åbne skorsten, hvor de hang i røgen fra den daglige madlavning. Komfuret holdt sit indtog omkring det tidspunkt, hvor jeg blev født. Der var enkelte steder, hvor man benyttede de åbne ildsteder til madlavning til omkring 1938. Man havde en såkaldt trefod, som gryden blev sat på, og så blev der ellers fyret med lyng. I et hjørne af skorstenen hang en krog ned, hvorpå vandkedlen blev hængt. Også større gryder havde en hank, så de kunne hænges på krogen. Denne var lavet efter et system, så den kunne lempes op eller ned alt efter kedlens eller grydens størrelse. Krogen kaldtes kedeljernet. Sagt på ægte læsøsk hed en kedel "tjel" og krogen deraf "tjeljernet". Gryder og kedler var selvsagt sorte og sodede – tænk på vores fine blankpolerede kedler og gryder!

Tilbage til skolemadderne! Fårekødet, som blev brugt til pålæg, når man skønnede, kødet havde fået tilstrækkeligt med røg, kom op på loftet under tangtaget, hvor der var bundet snore mellem hanebåndene, og der hang det så og lagrede en tid. Tænk engang, i min barndom fandt jeg, at det var en delikatesse, for

denne fremgangsmåde med gammeldags røget fårekød strakte sig langt hen i tiden. Man fandt andre måder at ryge kødet på, da de åbne skorstene forsvandt, men lyng og tørv leverede stadig røgen.

På de tider kunne man ikke holde kødet frisk ret længe. Det var særlig sidst på sommeren og om efteråret, slagtingen fandt sted.

Om vinteren var det kun de drægtige får, der fik lov at leve. Før slagting blev fårene vasket, og der blev strøet med tør halm i fårestien, for at ulden ikke igen blev svinet til. Dagen efter vaskningen blev fårene klippet. Om foråret havde man givet dem samme omgang, så nu havde man uld at tage fat på, når alt udendørs arbejde var slut sidst i oktober/ først i november.

Nu kom der gang i karter og spinderokke. Hvor man havde mange får, var der selvsagt megen uld, der skulle kartes, og for at få en ende på det lavede man et kartegilde, hvor man en bestemt dag samlede koner og piger. Her sled man i det, snakkede, drak kaffe og fortalte de mest usandsynlige historier om spøgeri, om at man hørte nogen kalde ved vinduet om natten, og når man så efter, var der ikke noget at se nogen steder. Man snakkede om, at det kunne være et varsel. Måske kunne det være en sømand, man kendte, der var i havsnød. De fleste læsømænd, som var raske og friske, skulle helst ud at sejle. I seilskibenes tid skete der ofte drukneulykker, og skibsførere hørte ikke til sjældenhederne. Koner og kæresten gik vel ofte i angst for den elskedes liv.

Hjemme var fåreavlen lagt på hylden, lyng og tørv var vejet for andet brændsel, og den åbne skorsten erstattet af det mere moderne system. Jeg har altid fået smør, fedt eller margarine på brødet. Min mor fortalte, at som pålæg brugte man også saltede, tørrede skrubber. De blev, efter de var tørrede, flået, finnerne blev klippet fra, hvorefter man klippede el-

ler skar skrubben i ganske smalle strimler på tværs af benene. Skrubben blev altså ikke kogt, men taget direkte fra loftet. Disse strimler med godt en millimeter lange benstumper blev spist, og man sagde, de smagte udmærket. Jeg har spist mange tørrede skruber, men dog altid kogt dem. Sådan en saltet, tørret, kogt skrubbe kan jeg godt nyde, men de er ikke lette at få fat i. Her midt i det jyske kniber det i øvrigt med at få de ferske fisk.

Gårdene omkring mit barndomshjem

Jeg har fortalt lidt om mit barndomshjem. Skellet af jorden, der tilhørte hjemmet, fulgte vejen vest/øst, og det, som vi dengang kaldte Bangsbovejen, dannede det vestre skel. Denne vej fører direkte ned til Bangsbogårdene, som dengang var fire sammenbyggede ejendomme. Jeg husker navnene på de tre af ejerne, som boede der, da mor gik i skole. Hun havde tjent hos to af dem, først hos Karl Stoklund som barnepige og hyrdepige, senere hos E. Erlandsen. Mor kaldte ham Gamle Erland. En tredje ejer gik altid under navnet Niels i Gården. Jeg har nok hørt navnet på den fjerde ejer, men husker det ikke i dag. Så langt jeg husker tilbage, ejedes denne gård af sognefogeden Hans Gydesen Hansen og senere af sønnen Bertel Hansen. Enok, en søn af Karl Stoklund, købte jorden fra den ene gård, Hans Gydesen har sikkert købt den jord, der tilhørte Niels i Gården.

I min barndom og begyndelsen af min ungdom var der mange unge i de to gårde, der var tilbage, så der var liv for alle pengene!

På vestsiden af Bangsbovejen ligger en plantage, der i min barndom mest bestod af gran og fyr. Den blev kaldt Erlandsens Plantage og har vel ligget på en del af den jord, der havde tilhørt Erlandsens del. Nu var det en søn, der ejede den. Den blev senere købt

af Viktor Larsen. Han ejede en gård, der lå øst for Bangsbogårdene. Hans forældre havde overtaget gården efter Julius Bødker, som var svigerfar til Karl Larsen. Det forekommer mig, at gården hed Sigensgård.

Den handikappede Jakob

Herefter skrider jeg nogle få hundrede meter mod øst. Her ligger en gård, som før jeg blev født tilhørte Ole Søren. I min første tid var den overgået til sønnen Jesper Olesen. Ole Søren havde i øvrigt flere børn, blandt dem sønnen Jakob, der var spastiker, så han havde en dumpende gang. Han var ikke rigtigt egnet til større arbejder. Hvor underligt det end lyder, spillede han violin. Han holdt den modsat alle andre. Når han havde hørt en melodi et par gange, kunne han spille den. Han havde nogle ufrivillige bevægelser i hænderne, men han filede løs, og man dansede til hans musik, når der ikke var andet ved hånden. Jakob havde en forunderlig evne: Han kunne huske fødselsdage vidt omkring, når han først havde hørt en dato. Jakob fulgte med gården, da den blev solgt, som en slags aftægtsmand på grund af hans manglende arbejdsevne. Ud over at være spastiker var han svagtseende. Sine ret svære handicap til trods traf det sig alligevel, at han pakkede sin violin sammen, tog den under armen og humpede af sted, så godt han kunne, de 12-15 km til omegnen af Søndre kirke i Vesterø. Om han gjorde nogle besøg undervejs, har jeg aldrig hørt, men muligt er det, for han havde sikkert erhvervet sig nogle bekendtskaber rundt omkring.

Jakob havde en bror, som hed Emanuel. Denne havde noget af det samme handicap som Jakob, dog ikke i så svær grad. Emanuel boede for sig selv et eller andet sted i Byrum. Han kunne cykle rundt og sikkert påtage sig visse arbejder. Han var nærsynet i svær grad og brugte meget stærke briller. Emanuel ejede

*Lille Strandgård
beliggende Lille
Strandgårdsvej 26.
Foto: Privat eje*

ikke Jakobs glade sind, hældte muligvis noget til Indre Mission.

Jakob var afholdsmand, måske af samme grund som jeg, der jo dog var af en yngre årgang: Der var da altid søde piger i foreningen. Hvor ådselet er, der samles ørnene! Jakob var for anden gang solgt sammen med ejendommen med bo-ret og forsørgelse for livstid, og den skæbne kunne vel være kummerlig nok. Ved et afholdsmøde, hvor også jeg deltog, faldt samtalen på Jakob, som nu var blevet helt blind. Man havde hørt om, at han vist havde en kummerlig tilværelse. Man blev enige om at samle ind, så der kunne købes lidt godt til ham. Det blev så bestemt, at Christian Christiansen og jeg skulle gå ned til ham og sludre lidt med ham og overrække ham gaven. Christian kendte han straks, men spurgte, hvem jeg var. Jeg svarede, at jeg var Julius Meyer og Olines yngste søn. "Så har du fødselsdag 10. februar", sagde Jakob, og det måtte jeg jo give ham ret i. Jeg fandt, at det var en ussel tilværelse for en ældre blind mand, især sammenlignet

med i dag, hvor handicappede har gode boligforhold og kan hygge sig med hinanden.

Jakobs bror Jesper og dennes kone Grethe overtog gården med bygninger, jord og dyr, - og Jakob på aftægt! Grethe og Jesper havde en - efter nutidens målestok - hel børneflokk: Kamilla, Oluf, Thuren, Thora, Magnus, Ingemann, Herman og Oskar. Oluf og hans kone overtog gården efter faderen, og for anden gang var også Jakob uløseligt knyttet til stedet. Jeg ved ikke bestemt, hvornår Jakob døde; hans alder var ikke let at bedømme, men jeg antager, at han har rundet de halvfjerds.

Det næste sted på sydsiden af Lundebækken var et hus, hvor der i min barndom boede en Kurtsen Svendsen. Han havde boet på Nordre Rønner, hvor han var fyrmester. En søn af ham blev senere ejer af Bies Bryggeri i Hobro. Jeg ved ikke, om huset stadig er i familiens eje - det var det, da jeg rejste fra Læsø.

Lille Strandgård

Efter Kurtsen Svendsens hus kommer der atter en gård, som i de gode gamle dage var der, hvor Jens Erland boede. Han var strandfoged, og mon ikke gården hed Strandgården eller Lille Strandgård. Jeg er ikke helt sikker, men det vigtigste er, at det er slægten, jeg vil fortælle om, da jeg personligt har kendt nogle af efterkommerne.

En gammel fortælling, jeg ved lejlighed har hørt, er følgende: En aften, hvor nogle stykker sad og spillede kort, følte en i selskabet trang til at komme af med vandet. Nu var det jo sådan, at toiletter ikke var noget, man kendte til, så manden gik udenfor og fandt et passende sted. Det var mørkt, men han kunne skimte en vogn. Pludselig fornemmede han, at der var noget, der rørte sig henne ved vognen. Det så for ham ud, som om en person gik og skrævede over stjerten. Manden fik forrettet sit ærinde og kom igen ind. Man spurgte til vejret. Jo, vejret var såmænd da meget godt, men det var mærkeligt, for det så ud, som om en mand gik og skrævede over stjerten på vognen, der stod derude. ”Nå”, sagde Jens Erland, ”så må jeg nok til stranden i morgen og hente en strandvasker!”. Det kaldte man et lig, der blev fundet i strandkanten, eller man brugte ordet sødrukke. Det påfaldt strandfogeden at tilse stranden og bjærge ilanddrevet gods, såsom tømmer og andre brugelige materialer. Fandt man et lig, var det også strandfogedens pligt at tage de nødvendige skridt i den situation, så liget, der rimeligvis var en ukendt person, kunne få en hæderlig begravelse. For endnu længere tid tilbage skete det vist ret ofte, når et lig drev i land, at man slæbte det ind i land og begravede det på stedet. Senere har jeg erfaret, at der vist var noget om snakken, idet der, kort før jeg rejste fra Læsø, var nogle drenge, der legede i klitterne ved Østerby Havn og her fandt et kranium. De morede sig med at kravle op ad de ret stejle sider ud mod

havet. Da en dreng stak hånden ned i sandet, ramte han noget hårdt; det var det omtalte kranium. Gamle beretninger fortæller, at det har jamret og spøgt ved Læsøs strande, og man siger, det var fra de mange lig, der var gravet ned i uindviet jord. Til sidst måtte man have en præst ud for at indvi jorden, så man kunne få fred.

Anders Markussen, Melchior og Karl

Jens Erland havde selvfølgelig både kone og børn. Der var tre sønner – dem har jeg kendt alle tre. Anders Markussen og Melchior var de ældste, og jeg vil tro, at de en overgang har sejlet. Den yngre, Karl, har sikkert gået derhjemme og passet gården. Endnu mens jeg gik i skole kan jeg huske datteren Marie og sønnen Jens Erland, som kom herved fra Bangsbo, når de skulle i skole, men senere overtog Karl svigerfaderens gård Rosenlund, der ligger næsten lige over for Museumsvej, eller Østergårdsvej, som vi før kaldte den.

Det var nu Anders Markussen og Melchior, jeg ville fortælle om. De var nemlig nærmest et par genier. De var musikalske, og hvad gør man så? Man bygger en violin! Det kan da ikke hvem som helst! Nå, men så fik de brug for en jolle, og den blev bygget helt perfekt. Den kom med i en kapsejls for flere både og vandt. Anders Markussen holdt sig nu til tømmerfaget og var specielt dygtig til at hæve de gamle tunge tangtage, dersom et spær var knækket under vægten, og drive nye lægter ind. Dette var ikke noget, der hørte til sjældenhederne. Der var brug for Anders. Jeg har prøvet at arbejde sammen med ham og fik lært nogle af hans fiduser, om man kan kalde det sådan.

Melchior giftede sig med enken efter købmand Bodholt. Om de havde butikken et stykke tid, ved jeg ikke. Jeg kom til at kende Melchior godt. Han var egnens træskomand og lavede nogle fantastisk gode

træsko. Han kendte til, hvis nogen havde nogle fejl ved fødderne; så kunne han rette træskoene til, så de passede bedre. Melchior og hustruen passede i mange år Bangsbo brevsamlingssted. Da Melchior blev gammel, fik han amputeret begge ben. Dengang havde man ikke alle de gode hjælpemidler for handicappede, som man har i dag. Jeg konstruerede en slags køretøj til ham, en mellemting mellem en seng og en kørestol. Lægen havde sagt, at det ikke var så tosset fundet på.

Så var der Karls søn. Han kom på realskolen, dygtig var han, og han blev ansat i sparekassen. Der havde han sit virke i mange år. Ved siden af arbejdet drev han en ret omfattende biavl. Efter jul hvert år, når disse her fordømte skatteskemaer væltede ind ad dørene, ja, så måtte vi hen til Jens Erland.

Gården Bangsbo Have

Lige syd for Lille Strandgård ligger en anden gård, der har det prangende navn Bangsbo Have. På den gård blev min bedstefar opfødt, idet han var plejebarn. Omdømt, da han var ganske lille, og da oldefar var sømand, har han ikke set anden udvej end at drengen kom i pleje hos Lars Olen Stoklund. Her fik han et

godt hjem. Senere kom der en ny ejer på gården, kaptajn Johnsen, far til den kendte lærerinde frk. Johnsen. Senere igen ejedes gården af Poul Jacobsen. Han boede der den første tid, jeg kan huske. Han havde to sønner, som vistnok var fra et tidligere ægteskab. Senere fik han to døtre med en ny kone. Den ældste af sønnerne var murer – Johannes hed han. Vilhelm hed den anden. Han kom i snedkerlære, men opgav efterhånden, blev postbud og senere telefonmontør. De to brødre var musikalske, spillede både violin, basun og trompet. Vilhelm spillede også harmonika. Det var i lang tid dem, man skulle have fat i, når der var bal i forsamlingshuset. Hermann Hansen havde gården i nogle år, og det er den, Asger Jorn købte og boede i, i perioder.

Noter

- 1 Dog ikke maleren Marinus Nielsen.
- 2 Der har altid været 3 sogne på Læsø; Vesterø, Byrum og Hals. Hals østlige og vestlige er ejerlaug, som blev oprettet administrativt ved matrikuleringen i 1844. Østerby har aldrig været et sogn i sig selv.

Svend Aage Meyer, født 10. februar 1916 som efternøler i en børneflokk på fem. Han var en dygtig og vellidt snedker. I juni 2011 døde han i en alder af 95 år.

Læsøs skovhistorie

– en oversigt

Det gælder for Danmark som for så mange andre tæt-befolkede områder, at landskaberne næsten overalt er blevet ændret i ofte meget drastisk grad som følge af menneskelige aktiviteter, i hvert fald siden agerbrugets indførelse. Selv landskabselementer, der synes oprindelige (hvis man altså overhovedet kan tale om oprindelig ”urnatur”; økosystemerne er jo dynamiske, og ville også uden menneskelige indgreb ændre sig løbende, omend uendeligt mere langsomt) kan vise sig at være gammelt kulturlandskab. Eksempelvis kan man i områder, der ellers har været betragtet som ”urskove”, ved nærmere eftersyn ofte finde spor efter svedjebrug eller endog mere permanente agre og bosættelser, der er blevet forladt som følge af misvækst, epidemier, krige eller lignende.

I denne økohistoriske sammenhæng er Læsø umådelig interessant, idet øen er et af de steder i Danmark, hvor vekselvirkningerne mellem menneske og natur siden middelalderen har forårsaget de mest markante, landskabelige ændringer, hvilket igen har affødt væsentlige, samfundsmæssige forandringer. For den besøgende åbenbarer Læsø sig i dag som en skovø, med visse større åbne områder (marker, heder, Rønnerne og lidt bymæssig bebyggelse hist og her), og har man ikke kendskab til øens historie, kan man måske forledes til at tro, at det altid har været sådan. Men øen har faktisk i flere omgange ændret sig nærmest til ukendelighed.

Læsø, der første gang hævdede sig over havets overflade ca. 3.000 år f.Kr., lå atter neddykket fra starten til slutningen af bronzealderen, mellem ca. 1700 f. kr. og ca. 1000 f. Kr. (et markant levn herfra er skelettet af en kaskelothval, fundet ved Byrum og dateret ca. 1205 f. Kr.).¹

Da Læsø igen hævdede sig af havet, blev øen efterhånden stort set dækket af skov. De første beskrivelser af Læsøs ”oprindelige” skov stammer fra begyndelsen af 1200-tallet, og indikerer, at den nordlige del af øen har været dækket af fyrreskov. Et stednavn som Irum antyder, at der også har været en del takstræer på øen; dette underbygges af fundet af flere takstræspæle ved Østerbyhallen i 1981; pælene er dateret til midten af 600-årene e. Kr., altså sen jernalder, og har formentlig været del af en pælerække ved den daværende kystlinje, altså en slags anløbsbro eller lignende.²

Syd for fyrreskoven (som lokalitet kaldet ”Furskoven”) har der ligget et bælte med egeblandingsskov; skovstykket Lunden samt nogle egekrat langs vejen fra Vesterø til Byrum anses som levn fra denne.³

Hvad angår Furskoven (som den ca. 250 år gamle Bangsbofyr betragtes som en efterkommer af), er det i øvrigt interessant, at den havde sine velmagtsdage på et tidspunkt, hvor den såkaldte ”hassel-fyrretid” (ca. 7-6.000 f. Kr.) ellers for længst var overstået i det øvrige Danmark; da Læsø tillige først fødtes af havet

*Bangsbofyrren
– har sine aner
i Furskoven.
Foto: Læsø
Museum*

senere, og i flere omgange, kan fyrreskoven altså ikke betragtes som et levn fra hassel-fyrretiden.⁴

Saltsydning, skovenes forhugning og sandflugt

Læsø hørte fra før 1200 under domkapitlet i Viborg, men cisterciensermunkene fra Vitskøl kloster erhvervede godt og vel en fjerdedel af øen, primært skovområder. Det var muligvis de sidstnævnte munke, der kunne trække på teknisk viden fra klostrene rundt om i Europa, som påbegyndte saltsydningen på Læsø, der skulle få så vidtrækkende betydning for øen.

Fra omkring 1200, hvor man kan antage, at saltsydningen på den sydligste del af øen tog fart og dannede grundlag for en i de følgende århundreder stadigt stigende befolkning, blev der ryddet stadig flere områder i egeblandingsskoven til agerbruget, samtidig med at man tog godt for sig af skoven til brændsel til saltkedlerne. Det var karakteristisk for menneskets kolonisering af øen, at der opstod dyrkningsfællesskaber i rydningerne, der tog form af inddigede "haver", med indmarken (agrene) og gårdene indenfor jord- og tørvedigerne. Udmarken udgjorde stadig størstedelen af øens areal og ejedes af Domkapitlet i Viborg, men benyttedes for hovedpartens vedkommende i fællig af beboerne, som alminding.⁵

Udnyttelsen af skovressourcerne blev bl.a. reguleret gennem kongelige forordninger, således eksempelvis Erik Menved i 1298: "Ingen, af hvad som helst Stand han er eller være kan, maa fordriste sig til at jage paa Læsø eller hugge i Viborg Kapitels Skove dér sammesteds eller i nogen Maade deres Folk at forulempe, saafremt han vil undgaa vor kongelige Vrede og Hævn".⁶

Op gennem tiden blev misforholdet mellem den mængde salt, læsøboerne skulle syde for at svare den pligtige saltafgift, og de forhåndenværende ressourcer til brændsel, større og større, hvorfor læsøboerne stadig hyppigere så sig nødsagne til at forgribe sig på Kapitlets skove. Der opstår sandflugt i starten af 1500-tallet, og i 1536 forbyder Kristian d. 3. så Læsøboerne at bygge flere saltkedler end de allerede eksisterende. I 1652 måtte saltsydningen helt afskaffes.⁷

I takt med de svindende skovressourcer, der omtales i mange kilder fra 1500 og fremefter, blev gravningen af store mængder overflade- og lyngtørv i de ødelagte skovarealer, dels til brug for brændsel under saltkedler eller i hjemmene, dels til "hakkemøg", hvor tørven blandedes med husdyrgødning og blev brugt til at gødske markerne, stadig mere problematisk.

Gravningen af tørv på hederne og i de forhuggede skovarealer forværrede sandflugten, der kulminerede i starten af 1700-tallet. De sidste rester af Furskoven forsvandt dog formentlig allerede i slutningen af 1600-tallet. Ud over den langsomme forhugning og tilfygning af skoven er skylden for Furskovens undergang blevet lagt både på adelsmanden Steen Rodsten, der under Torstensson-krigen var udstationeret på øen med en enhed soldater (og ellers også skulle passe på skoven, men måske i stedet brugte den til brændsel og tømmer), og på engelske sørøvere, der skulle have sat ild til skoven efter at have plyndret øboerne.⁸

Allerede i slutningen af 1500-tallet var erhvervsstruk-

helt skovløs var øen ikke. P.C. Skovgaard: "Birketræer på Læsø efter regn. 1849". Statens Museum for Kunst

turen på Læsø begyndt at ændre sig i takt med den tilspidsende økologiske krise. Læsø prægedes af en markant arbejdsdeling mellem mænd og kvinder, hvor mændene gjorde sin indsats i tømmerskudehandelen og sejlede små skuder til Sydnorges og Bohuslens kyster for at bytte landbrugsprodukter med tømmer fra skovbøndernes små savværker inde i fjordene; tømmeret blev sejlet rundt i riget og afsat, hvor der blev bygget – og der blev bygget meget i denne periode. Mangen læsøskipper grundlagde små formuer på skudehandelen. Kvinderne blev derimod på øen og drev landbrugene, ofte med hjælp fra jyske bønderkarle, såkaldte klunter. På grund af de mange krige med svenskerne i 1600-tallet var tømmerskudehandelen ofte ganske risikabel, og flåden af Læsø-skuder blev flere gange decimeret, ved overfald, blot for at blive genopbygget. Efter den Store Nordiske krig (1709-1720) var det dog stort set slut med tømmerskudehandelen; dette faldt sammen med sandflugtens kulmination, der ødelagde en del af landbrugsarealet, og førte øen ud i en alvorlig krise.⁹

Den træløse ø, strandingerne og søfartssamfundet

Skoven var som nævnt forsvundet i slutningen af 1600-tallet; man må forestille sig, at Læsø bortset fra enkelte smålunde, krat og enkelttræer har været træ-

Martinus Rørbye: "Vesterbys Observatorium på Læsø, 1847". En læsøbo afsøger kystlinjen for strandinger. Statens Museum for Kunst

løs. Man skaffede sig fortsat træ fra de sørgelige rester af Furskoven, nemlig ved at opgrave stubbene fra de store, gamle fyrretræer.

Selv 100 år efter Furskovens forsvinden kom der dog livstegn fra den; således kan man i den daværende birkedommer Lars Hess Bings "Beskrivelse over Øen Lesøe ..." fra 1802 læse følgende beskrivelse af øens vegetation: "Af Fyr- og Gran-Træer have i fordum Tid voxet en stor Deel, hvoraf endnu i de sandfugne Egne, eller de saakaldte Klitter i Hals Sogn, sees mange Stubbe, og i disse Klitter fremvoxe tillige om Sommeren smaae Fyr- og Gran-Spirer, men blive af Creaturene opædt."¹⁰

Skovenes forsvinden gav dog én stor fordel; man kunne se milevidt i næsten alle retninger fra næsten hvilket som helst punkt på øen; man havde frit udsyn til kysterne.

En af øboernes væsentlige midler til overlevelse havde allerede længe været de materialer, der tilflød øen i kraft af de mange strandinger langs kysterne. Farvandede omkring Læsø er særdeles farlige, og tusindvis af skibe gennem tiderne er gået til grunde omkring Læsø; selv om strandingsgodset tilhørte kronen, faldt der dog bjærgeløn af til de læsøboer, der bjærgede skibenes last – og så var der jo alt det gode skibstømmer,

*Landskab ved Højsande før tilplantningen i 1920'erne.
Foto: Læsø Museum*

man kunne få fra vrage, og som blev anvendt til at bygge øens huse med. Selv om læsømændene overvandt krisen i første halvdel af 1700-tallet ved at tage hyre på skibe i den eksplosivt voksende koffardifart i 1700-tallets anden halvdel, var strandinger stadig en væsentlig kilde til indtægter og materialer på øen langt op i 1800-tallet. Når mændene ikke var ude at sejle, bestod en stor del af deres arbejde således i at gå til hånde ved strandinger og det dermed forbundne bugserings, rednings- og bjærgningsarbejde.¹¹

Plantningssagen, landbrugets tilbagegang, Læsø bliver atter en skovø

Læsø havde været stort set træløs i næsten 200 år, og det var da heller ikke alle læsøboer, der var begejstrede, da de nymodens tanker om genbeplantning af øen begyndte at vinde fodfæste i 1800-tallets sidste halvdel. Lærer Plesner fra Hals Skole havde fået den idé, at den vindomsuste ø kunne trænge til nogle læbælter; dette projekt arbejdede han videre med trods advarsler om, at læsøboerne aldeles ikke ville have spoleret det frie udsyn til kysterne; nogle af dem var endog før gået så vidt som at brække alle træerne i en lille plantning med rød-el. Plesner dannede ”Læsø Plantningsforening” i 1881 og allierede sig med Enrico Dalgas og Hedeselskabet, og efterhånden vandt plantnings-

sagen gehør blandt øboerne. I slutningen af århundredet begyndte man at etablere adskillige plantager rundt om på øens magre hedearealer, eksempelvis Langstræde Plantage (20 tdr. land) i Byrum Sogn, Styrmand Svend Thomsens plantage (22 tdr., Byrum Sogn) og Kaptajn Heintzelmanns Plantage (14 tdr., Vesterø Sogn). I starten af 1900-tallet blev de gamle sandflugtsklitter i Højsandet beplantet med bjergfyr, og i 1929 gik Staten ind i projektet og begyndte at erhverve arealer til tilplantning på det nordlige Læsø; i dag dækkes store dele af det nordlige Læsø af den statsejede Læsø Klitplantage. I den sidste halvdel af 1900-tallet er der endvidere sket en reduktion i landbrugsarealet, og de tidligere græsningsarealer på den sydlige del af øen, herunder dele af Rønnerne, er taget ud af brug og sprunget i skov, der jo i overvejende grad er klimaksvegetationen på vore breddegrader. Ud over at give brændsel til Byrum Varmeværk har træproduktionen dog ikke den store økonomiske betydning for øen, ikke mindst på grund af dens isolerede beliggenhed. Forvaltningen af de hjemlige, statslige skovressourcer er i vore dage, ikke mindst på Læsø, i høj grad fokuseret på skovenes forskellige rekreative værdier.

Læsø er faktisk vokset til til i en sådan grad, at Læsø Kommune har allieret sig med Naturstyrelsen og EU om at få bekæmpet tilvæksten i de områder, hvor den truer andre, værdifulde naturtyper. Og bjergfyrplantagen, der dækkede de imponerende sandflugtsklitter ved Højsande, er for længst blevet fjernet igen for at genetablere det ”oprindelige” sandflugtslandskab.¹²

Således kan man sige, at ringen er sluttet; Læsø er efter et intermezzo på ca. 700 år atter vendt tilbage til noget, der overfladisk kan minde om den ”oprindelige” tilstand som skovø; nu blot i en anden – og helt og holdent menneskeskabt – inkarnation.

Højsande i dag set fra en af de højeste indlandsklitter; landskabet har været skovklædt indtil 1600-tallet og igen fra 1920'erne til omkring årtusindskiftet, hvor vegetationen ryddedes for at skabe det "fikserede" sandflugtslandskab. Foto: Læsø Museum

Den østlige side af Holtemmenvej. Til højre i billedet ses et af de ældste områder i klitplantagen, fra midten af 1930'erne, men med væsentlig yngre vegetation. Foto: Læsø Museum

Noter

- 1 Jens Morten Hansen: "Læsøs tilblivelse og landskaber", pp. 17-19. Miljøministeriet/DGU 1994
- 2 Per Lysdahl: "En jernalderhavn i Østerby". I Museumsforeningen for Læsø 1983, pp. 13-16
- 3 Bjarne Stoklund: "Bosættelser og bebyggelser på Læsø", p. 14-15, i Vendsyssel Årbog 1980
- 4 Bo Fritzbojer: "Kulturskoven – dansk skovbrug fra oldtid til nutid" pp. 88-89. 1994
- 5 Bjarne Stoklund: "Bosættelser ..." p. 25
- 6 Grüner Nielsen: "Læsøfolk i gamle dage", p. 18. København 1924
- 7 Grüner Nielsen: "Læsøfolk ..." pp. 19-20. En medvirkende årsag til saltproduktionens ophør kan have været en formodet stærk reduktion i mængden af det fornødne, hypersaline vand, da strandene på øens sydside kommer under pres i kraft af de store nedbørmængder og den faldende gennemsnitstemperatur i den såkaldte "lille istid" (ca. 1600-1800), Jf. Jens Morten Hansen: "The Salt Industry on the Danish Kattegat Island of Læsø (1150-1652)", Geografisk Tidsskrift 2010.
- 8 Rodsten, se Grüner Nielsen: "Læsøfolk ..." p. 20, engelske sørøvere se Lars Hess Bing: "Beskrivelse over Øen Lesøe ..." p. 133
- 9 Bjarne Stoklund: "Arbejde og kønsroller på Læsø o. 1200-1900", pp. 15-23
- 10 Lars Hess Bing: "Beskrivelse over Øen Lesøe ...", pp. 133-134 se f.eks. Bjarne Stoklund: "Læsøgården på Frilandsmuseet", p. 12. Nationalmuseet 1962 og "Arbejde og kønsroller ...", pp. 23-24
- 11 Helle-Marie Kroman: "Glimt af det gamle Læsø", pp. 196-198; "Nye Plantager" i Hedeselskabets Tidsskrift nr. 7, 1897; "Læsø Klitplantage" (Skov- og Naturstyrelsens vandrefolder nr. 43); Jan Kjærgaard og Leif Ladefoged: "Læsø sander ikke mere til – den gror til" i Danske Kommuner september 2010

Jon Voss f. 1972. Cand.mag. i Historie fra Københavns Universitet, med fokus på økohistorie, herunder fiskeri- og skovhistorie, samt maritim historie og militærhistorie. Leder af Læsø Museum siden 2009. Har tidligere blandt andet arbejdet som konsulent/redaktør og oversætter på historiedugivelser for Borgens Forlag.

Læsø-litteratur 2011

Bilving Jørgensen, Ingegerd: ”Oppe i min hængekøje.” Privattryk. 2010. - En børnebilledbog med illustrationer og rim fra hængekøjen på Læsø.

Brønnum-Carlsen, Helle: ”Læsøs guld: en jomfruhummerkøgebog.” Læsø Turistbureau. 2011. 143 s., ill. – Køgebog om jomfruhummer med opskrifter fra Læsø Jomfruhummerfestival suppleret med lokale opskrifter samt vejledning i håndtering af jomfruhummer.

”Den sidste Rejefisker” – En film af Klaus Munk. Læsø Media. 2011. 1 dvd udgivet af Læsø Museum. 2011. Varighed 40 minutter. – Filmen er en del af museets arbejde med at dokumentere det gamle rejefiskeri i Bouet på Læsø og følger fisker Chr. Juul Christensen igennem sæsonen 2010, hvor Fiskerikontrollen konfiskerer ruserne.

Duch Holm, Torben: ”Universitetet sælger ud på Læsø.” *Nordjyske Stiftstidende*. 2011-10-17. - Københavns Universitet ejer to ejendomme på Læsø og 350 hektar jord, som man ønsker at afhænde, men det er svært at finde en køber.

Frich, Nancy: ”Jomfruhummere fra Læsø – en vare i verdensklasse.” *Fiskeritidende*. 2011-09-29. – Jomfru-

hummere fra Læsø Fiskeindustri er en efterspurgt vare og et kvalitetsprodukt, der behandles med stor omhu lige fra fiskeriet til den færdigpakkede vare.

Hagerup Christensen, Bent: ”Barn af Bangsbo strand.” Privat udgivelse. 2010. – Der fortælles om livet som barn og fisker i Frederikshavn. I 2. del (1965-2005) fortælles om fiskeri og sommerferie på Læsø i årene 1970 til 1990.

Haller, Bent: ”En tordenagtig forelskelse.” Høst & Søn. 2011. 308 s. – Ungdomsbog, hvis handling er henlagt til Læsø.

Hansen, Jens Morten; Aagaard, Troels; Binderup, Merete: ”Absolute sea levels and isostatic changes of the eastern North Sea to central Baltic region during the last 900 years.” *Boreas. An international Journal of Quaternary research*. 2011. 29 s., ill. – Boreas er et hollandsk, videnskabeligt tidsskrift for geografi og geologi. Forfatterne har her publiceret deres forskning i havenes vandstand med udgangspunkt i Læsø og Kattegat. De fleste beregninger og målinger af havniveauet tager udgangspunkt i 1. statiske forhold, nemlig en fast undergrund og 2. satellitbaserede vandstandsmålinger over de seneste 15 år. Ingen af delene er tilstrækkelige. Forskerne har på Læsø fundet

vilkår for at inddrage målbare tektoniske bevægelser i undergrunden (Læsøs undergrund hæver sig med ca. 2,3 mm om året) og ved hjælp af 900 års aflejringer i strandvolde, som er blevet liggende nøje afgrænsede på grund af hævnningen – som årringene på en træstamme eller tilvæksten på en musling. Dette giver mulighed for at tilvejebringe en række data, som giver en betydeligt større sikkerhed ved rekonstruktionen af en kurve over vandstanden i verdenshavene.

Hansen, Jens Morten: ”Hvor meget stiger havet?” *Aktuel Naturvidenskab*. Nr. 5. 2011. S. 10-15, ill. - Forfatteren leverer her et omfattende indlæg i klimadebat-ten om den menneskeskabte opvarmning og stigning i vandstanden i verdenshavene. Forskerne har på Læsø fundet enestående muligheder for måling og beregning af vandstanden over en 1000-årig periode bl.a. ved anvendelse af den nyeste teknologi, Optisk Stimuleret Luminiscens (måling af baggrundsstrålingen i sandskorn, da de blev aflejret i strandvolden) og LIDAR-teknologi (en flybåren laserscanning af hele Danmarks overflade, der på Læsø kan bestemme strandlinjernes indbyrdes højde med 1 cm nøjagtighed).

Læsøs ca. 2000 km lange – i det væsentlige uberørte - synlige strandvoldsrygge betegnes som et ”geologisk arkiv”, der kan belyse både den globale havniveauændring, den almindelige landhævning efter istiden og rent lokale bidrag til landhævningen. Det store datamateriale i et spænd på ca. 1000 år under de usædvanligt gunstige hydrografiske forhold på Læsø gør det muligt at erkende naturlige cykliske variationer af vandstanden med en periodelængde på ca. 70 år. Vandstanden har således toppet omkring 1790, 1860, 1920-50 og i nutiden. Artiklens forfattere peger derfor på, at den relativt store vandstandsændring, der er målt i det nordatlantiske område siden 1993 og som

klimaforskere anser for menneskeskabte, sagtens kan rummes indenfor de naturlige udsving, som Læsøkurven dokumenterer inden for de sidste 250 år.

Hansen, Hans: ”Den stjålne slange.” Forlaget Cadeu. 2011. Serie Let-krimi 31. – En letlæst børnekrimi, hvor handlingen er henlagt til Læsø.

Kaufmann, Per: ”Edderfuglene omkring Læsø.” *Jagt, Vildt og Våben*. 2011-11-17. S. 14. – En reportage om en inkarneret landjæger og hundesportsmand, der forsøger sig med havjagt på edderfugle omkring Læsø med Klaus Madsen og turbåden Seadog.

Kural, René: ”Genfødt – til idræt og kultur.” *Transformation*. Arkitektens Forlag. 2011. – Om ”genbrug” i arkitekturen. Med udsigt til, at flere af landets kirker vil blive nedlagt og anvendt på anden måde, fortælles om den beskedne Vesterø Havnekirke, der i dag er smukt ombygget til Læsø Kur og Helse.

Lings, Elisabeth: ”Elisabeths dagbog – kys på Læsø.” *Thylands Avis*. 2011-12-14. S. 22. – Forfatterens dagbogsoptegnelser fra julen 1891, hvor hun besøger sin kæreste på Læsø hos familien Strøm ved Vesterø Havn.

Mariager, Arne: ”Kunstnerens erfaring med jomfruhummer.” *Herning Folkeblad*. 2011-08-06. Sektion: Weekend Magasinet s. 23, ill. - Interview med kunstneren Per Kirkeby i hans atelier på Læsø. Artiklen er gengivet i flere regionale aviser.

Meier, Marcelle: ”Mikrokosmos kondenseret i et tag – Tanggårdene på Læsø.” *Architectura*. Årsskrift for Selskabet for Arkitekturhistorie. Nr. 33. 2011. S. 36 – 75, ill. – Artiklen beskæftiger sig med tanggårdenes

kulturhistorie og deres nuværende tilstand, deres fredningsværdi og mulighederne for at bevare dem. Forfatteren opfatter tanggårdens bygningshistorie som et resultat af et nøje samspil mellem de forhåndenværende lokale ressourcer (salt, ålegræs, strandingsstømmer, ler) og øens udviklingshistorie (bebyggelsesmønster, saltsydningen som industri, rovdrift på øens skove, strandingshistorie og udviklingen af et særligt kønsrollemønster) – et mikrokosmos kondenseret i et tag.

Med udgangspunkt i UNESCOs kriterier og retningslinjer for World Heritage Convention (Verdens kulturarven) gennemføres en værdianalyse af tanggårdene m.h.t. signifikans, autenticitet, integritet, originalitet, alder, kontekst og fortælleverdi.

På baggrund heraf diskuteres fremtiden for tanggårdene. Der er behov for en helhedsorienteret og handlingsorienteret bevaringsplan for Læsø, der ikke kun tager højde for enkeltelementerne, men også bygningsernes placering i landskabet med haver og havediger. Forfatteren opfordrer Læsø kommune til at følge op på kommuneplanen fra 2009 med bevarende lokalplaner, registrering på bygningsniveau og i forhold til arealanvendelse og retningslinjer for placering og formgivning af nyt byggeri. Et kulturmiljøatlas for Læsø vil være et nyttigt redskab i dette arbejde.

”Ole og Agathe Blom” – En film af Poul Larsen. 1 dvd udgivet af Museumsforeningen for Læsø. 2011. Varighed 20 minutter. – Poul Larsen var lærer på Læsø i årene 1966-1970. Her filmede og dokumenterede han søskendeparret Ole og Agathe Blom, der holdt fast ved deres traditionsbundne liv på husmandsstedet syd for Byrum.

Pepke Pedersen, Jens Olaf: ”På bølgetoppen.” *Weekendavisen*. 2011-11-04. Sektion: Ideer s. 5. – Artiklen

refererer til en afhandling publiceret af Morten Hansen, lektor Troels Aagaard og seniorforsker Merete Binderup i tidsskriftet *Boreas*: ”Absolute sea levels and isostatic changes of the eastern North Sea to central Baltic region during the last 900 years.” (Se ovenfor). Artiklen er en udmærket introduktion til den 32 sider, engelsksprogede, videnskabelige afhandling.

Pihler, Morten: ”På jagt i 75 år.” *Jæger*. Nr. 12. 2011. S. 30-32, ill. – Et interview med Viggo Thomsen.

Ravnkilde, Ina: ”Stenvenderne.” Books on Demand. 2011. Romanens handling er henlagt til Læsø.

Severinsen, Malene: ”Jomfruhummeren leger gemmeleg og rammer Læsø Fiskeindustri.” *Børsen*. 2011. 07-27. S. 10. – Interview med direktør Svend Ole Larsen. – Om succesen med lageprodukter og den svigtende fangst af jomfruhummere.

Severinsen, Malene: ”Milliontab til saltvirksomheder på Læsø.” *Børsen*. 2011-12-12. – Om vanskelighederne ved at skabe overskud i virksomhederne Læsø Kur & Helse ApS samt Læsø Salt A/S.

Skov, Søren: ”Læsø afslører havets stigning.” *Nordjyske Stiftstidende*. 2011-11-27. Sektion: Indsigt s. 18-19, ill. – I et interview med statsgeolog Jens Morten Hansen fortæller denne om sin forskning i Læsøs geologi med henblik på at rekonstruere en kurve over vandstanden i Kattégat og verdenshavene over 1000 år. Resultaterne har Jens Morten Hansen m.fl. publiceret i tidsskriftet *Boreas* og *Aktuel Naturvidenskab* (se ovenfor). Konklusionen er, at havniveauet ikke vil stige så meget som antaget af FN’s klimapanel og for Danmarks vedkommende vil virkningerne være begrænset. Til gengæld vil den globale opvarmning have

andre følger, såsom en fremherskende østenvind med koldere vintre og varme somre. Det vil kunne betale sig med en direkte indsats mod de umiddelbare virkninger af voldsomme storme og koncentrerede skybrud.

Thorsen, Sven: "Et sovekammertrofæ." *Jæger*. Nr. 3. 2011. S. 46 – 50, ill. – Artiklen fortæller om svanejagt på Læsø, om Hans Pedersens erindringer og ikke mindst Ludvig Stoklunds lommebøger og jagtremedier, som i dag findes på Læsø Museum.

Villesen, Kristian: "Namedropping: Kunstfolk flygter fra Jorn-Legat." og "Kunstfolk flygter fra Jorn-legat. Legatstifter: "Der er intet problem." *Information*. 2011-05-02. – Svogrene galleristen Tom Christoffersen og ejeren af firmaet Causa Consulting, Peter Linder, har renoveret Asger Jorns atelier og sommerhus på Læsø. Der blev stiftet et Jorn-Legat – sammen med Læsø kommune – og fremtrædende kunstnere og museumsfolk lagde navn til. Men nu siger støtterne fra og føler sig misbrugt af Peter Linder, der i flere sammenhænge beskyldes for at bruge Jorns navn og legatet til at markedsføre sit eget firma. Kunstneren Rusudan Melikishvili, der modtog det første legat i 2010, følte sig ligeledes udnyttet, og frasagde sig legatet. Også initiativtageren Tom Christoffersen afbrød samarbejdet med svogeren Peter Linder og hans firma. De ejer dog stadig Asger Jorns hus sammen.

Villesen, Kristian: "Legatlukning: Jorn-legat bliver nedlagt efter kritik." *Information*. 2011-05-31. S.15. – Efter omfattende kritik for at have brugt Jorns navn til markedsføring af sit private firma af en af stifterne af Jorn-Legatet på Læsø, Peter Linder, har Læsø kommune som medstifter af legatet valgt at nedlægge dette.

Wind-Friis, Lea: "34-årige Ole bor alene: Det er ikke let at finde en kæreste på Læsø." *Politiken*. 2011-12-02. Sektion 6. Danmark. – I serien: "Mænd der bor alene" interviewes læsøboen Ole Klitgaard Christensen om vilkårene for at finde en livsledsager i et lille ø-samfund.

Kay Johannsen. Født 1940 i Flensborg. Bor på Læsø. Lærer og skolebibliotekar ved Læsø skole 1968-2000. Formand for Museumsforeningen for Læsø 1982-1994 og 2001-2010. Formand for Læsø Museum 1982-1994. Har skrevet og redigeret bøger og artikler om Læsøs historie.

Museumsforeningen for Læsø 2011

Oprettelse, formål og virke

Foreningen blev stiftet den 11. november 1982 og dens formål er at udbrede forståelsen og interessen for de natur- og kulturhistoriske værdier på Læsø. Foreningen virker som støttekreds for Læsø Museum, og foreningens bestyrelse er repræsenteret i bestyrelsen for Læsø Museum ved tre medlemmer.

Privatpersoner, firmaer og institutioner kan optages i foreningen som medlemmer.

Årligt kontingent er 70 kr. Medlemskab giver gratis adgang til museet, gratis årsskrift samt mulighed for at deltage i udvalgsarbejdet eller ved frivilligt arbejde for Læsø Museum.

Publikationsfonden

Fondens formål er bl.a. at støtte udgivelsen af publikationer om Læsø og gennem salg og formidling at sikre, at også "smalle" publikationer om Læsø-områder når ud til medlemmer og interesserede.

Adresse: Museumsforeningen for Læsøs publikationsfond,
c/o Kirsten Larsen, Byrum Hovedgade 49,
Byrum, 9940 Læsø. Tlf. 9849 1006.

Hjemmeside: www.laesoe-museumsforening.dk

Kontakt: rosenfeltdtk@gmail.com

Bestyrelsen

Preben Mikkelsen*, *formand*
Stoklundvejen 19
9940 Læsø
Tlf. 2132 6628
pmilaesoe@mail.dk

Birgit Stoklund, *kasserer*
Starbækvejen 10
9940 Læsø
Tlf. 2972 3089
birgit-stoklund@mail.dk

Søren Rasmussen*, *næstformand*
Erik M. Sørensen*, *sekretær*
Olav Juul Gaarn Larsen
Roger Rafn
Nina Jensen
Jan Nielsen, *suppleant*
Poul Christensen, *suppleant*
* Medl. af Læsø Museums bestyrelse

Arbejdsgrupper

Arkivgruppen:

Edith Thorsen
Solveig Hansen
Bitten Johansen
Nina Jensen

Publikationsudvalget:

Kay Johannsen
Kirsten Larsen
Anette Agerboe

Arrangementsudvalget:

Birgit Stoklund
Erik Møller Sørensen
Preben Mikkelsen
Roger Rafn
Lars Rosenfeldt Jespersen

Læsø Museum 2011

Oprettelse, formål og virke

Læsø Museum blev oprettet den 22. april 1938 og har siden 1. januar 1985 haft status som statsanerkendt, kulturhistorisk lokalmuseum. Museets formål er at indsamle, bevare og formidle genstande og oplysninger om Læsøs kultur- og naturhistorie.

BESTYRELSEN

Bente Faldt Faurholt, *formand*

repr. for Læsø Kommune

Folmer Hjorth Christensen, repr. for Læsø Kommune

Preben Mikkelsen, repr. for Museumsforeningen

Søren Rasmussen, repr. for Museumsforeningen

Erik Møller Sørensen, repr. for Museumsforeningen

Bertel Fog, repr. for erhvervsforeningerne på Læsø

Lena Christiansen

repr. for de kulturbærende foreninger på Læsø

Personale

Museumsinspektør:

Jon Voss

Sommerkustoder:

Elly Thomsen

Aase Thomsen

Margit Pedersen

Museumsassistenter:

Niels Erik Nielsen

Lili Jepsen

Åbningstider 2012

Kontor

Gl. Østerbyvej 35, 9940 Læsø

Tlf. 9849 8045 / 4041 3004 man. - tors.

kl. 09-15, fre. kl. 09-12

E-mail: laesoe-museum@laesoe.dk

Hjemmeside: www.laesoe-museum.dk

Museumsgården, Museumsvej 3, Byrum

Søfarts- og Fiskerimuseet, Vesterø Havnegade 5, Vesterø

5. april - 14. juni kl. 11-15, mandag lukket

15. juni - 31. august kl. 10-16.30

1. sept. - 21. oktober kl. 11-15, mandag lukket

Billet, gyldig til både Museumsgården og

Søfarts- og Fiskerimuseet:

Voksen kr. 60,-

Børn og unge under 18 år fri entré

Voksengrupper (mindst 10 pers.) kr. 40,- pr. pers.

Rundvisninger efter aftale: Billet + 400 kr.

Billet + 600 kr. (søn- og helligdage).

Lokalhistorisk Arkiv

Gl. Østerbyvej 35, Gl. Østerby

Tlf: 9849 8045 / 4041 3004

man. - tors. kl. 09-15, fre. kl. 09-12

E-mail: laesoe-museum@laesoe.dk

Arkivet er åbent:

12.1 - 7.6 og 6.9 - 29.11

Torsdage kl. 10.00-16.00,

samt torsdage i lige uger kl. 19.00 - 22.00

Sommer, 14.6 - 29.8:

Torsdage kl. 10.00-14.00 og kl. 19-21

ISBN 978-87-88683-45-5
ISSN 1903-8372